

AKP'Lİ YILLARDA SİYASAL REJİMİN DÖNÜŞÜMÜ: ÇELİŞKİLİ BİR SÜREÇ OLARAK YENİ FAŞİZM

Şebnem OĞUZ*

Öz: Bu makale AKP'li yıllarda siyasal rejimin otoriterleşme doğrultusundaki dönüşümünü Marksist kuramcı Nicos Poulantzas'ın kavramsal çerçevesine referansla ele almaktadır. Yazı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde 2000'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de ortaya çıkan yeni otoriterleşme sürecini tanımlamak üzere sıkça kullanılan kavramlar (rekabetçi otoriterlik, popülizm, kalıcı olağanüstü hâl, neoliberal otoriterlik) tartışılmakta ve süreci anlamak için en uygun kavramın 'yeni faşizm' olduğu iddia edilmektedir. Bu bölümde ayrıca yeni faşizmin klasik faşizmden farkları ve Türkiye'de aldığı özgün biçim üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde ise AKP'li yıllarda, özellikle 2013'ten itibaren olağanüstü bir devlet biçimi olarak yeni faşizmin nasıl şekillendiği üç tema etrafında tartışılmaktadır: Devletin var olan iktidar blokundan görece özerkliğinin artması ve bu özerkliğin yeni bir iktidar blokunun kuruluşu için kullanılması; devletin zor ve ideolojik aygıtlarının dönüşümü, bu süreçte devlet içinde ortaya çıkan yeni çelişkiler. Sonuç bölümünde söz konusu çelişkilerin siyasal rejimde çözülme anlamına gelmediği, aksine faşistleşme sürecinin çelişkileriyle birlikte derinleştiği vurgulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Adalaet ve Kalkınma Partisi, siyasal rejim, yeni faşizm, Nicos Poulantzas

Transformation of the Political Regime during the AKP Years: New Facism as a Contradictory Process

Abstract: This article deals with the transformation of the political regime towards authoritarianism during the AKP years, with reference to the conceptual framework of the Marxist theorist Nicos Poulantzas. The article consists of two parts. In the first part, the concepts frequently used to describe the new authoritarianism process that emerged in the world and in Turkey in the 2000s (competitive authoritarianism, populism, permanent state of emergency, neoliberal authoritarianism) are discussed and it is claimed that the most appropriate concept to understand the process is 'new facism'. This part also focuses on the differences between new facism and classical facism and the original form it took in Turkey. The second part discusses how new facism was shaped as an exceptional state form during the AKP years, especially since 2013, around three themes: The increase in the relative autonomy of the state from the existing power bloc and the use of this autonomy for the establishment of a new power bloc; the transformation of the repressive and ideological apparatuses of the state, and the new contradictions that emerged within the state in this process. In the conclusion, it is emphasized that the contradictions within the state do not mean the dissolution of the political regime, on the contrary, the fascistization process deepens with its contradictions.

Key words: Justice and Development Party, political regime, new facism, Nicos Poulantzas

Giriş

AKP'li yirmi yılın bilançosuna bakıldığında Türkiye toplumu açısından tahribatın en belirgin olduğu alanlardan biri kuşkusuz siyasal rejimin otoriterleşme doğrultusunda geçirdiği dönüşümdür. Bu çalışmada söz konusu dönüşümün temel özellikleri Marksist devlet kuramcısı Nicos Poulantzas'ın kavramsal çerçevesine referansla ele alınacaktır. Yazı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde 2000'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de ortaya çıkan yeni otoriterleşme sürecinin hangi kavramlarla tartışıldığı sorusu incelenecek ve süreci anlamak için en uygun kavramın 'yeni faşizm' olduğu iddia edilecektir.¹ Bu bölümde yeni faşizmin klasik faşizmden farkları da ortaya konacak ve Türkiye'de aldığı özgün biçim üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise AKP'li yıllarda, özellikle 2013'ten itibaren olağanüstü bir

devlet biçimi olarak yeni faşizmin nasıl şekillendiği üç temel tema etrafında tartışılacaktır: Devletin var olan iktidar blokundan görece özerkliğinin artması ve bu özerkliğin yeni bir iktidar blokunun kuruluşu için kullanılması; devletin zor ve ideolojik aygıtları arasındaki ilişkilerin ve her bir aygıtın işlevlerinin dönüşümü; bu süreçte devlet içinde ortaya çıkan yeni çelişkiler. Son olarak söz konusu çelişkilerin çokça iddia edildiği gibi çözülme anlamına gelmediği, aksine faşistleşme sürecinin çelişkileriyle birlikte derinleştiği vurgulanacaktır.

1. Siyasal Rejimin Adını Koymak: Kavramsal Bir Tartışma

Basitçe siyasal iktidarın ve devlet-toplum ilişkilerinin örgütlenme biçimi olarak tanımlanabilecek siyasal

*Prof.,Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Ankara Dayanışma Akademisi (ADA)(ORCID No:0000-0002-6822-3644)

Geliş Tarihi / Received : 03.01.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 10.02.2023

rejimin otoriterleşmesine ilişkin güncel tartışmalar, 11 Eylül 2001 sonrasında ortaya çıkan yeni güvenlik politikaları ve neoliberalizm karşıtı toplumsal hareketler karşısında devletlerin giderek daha fazla polis şiddetine başvurarak hesap verebilirlikten uzaklaşmasıyla başlamış; 2008 krizinin ardından yükselen aşırı sağ partilerin çeşitli ülkelerde iktidara gelişiyle yeni boyutlar kazanmıştır. Bu süreci tanımlamak üzere rekabetçi otoriterlik, popülizm, kalıcı olağanüstü hâl, neoliberal otoriterlik gibi bir dizi kavram kullanılmaktadır. Aşağıda bunların her biri sırasıyla ele alınacaktır.

1.1 Rekabetçi otoriterlik kavramının sınırları

Liberal siyaset bilimcilerin tercih ettiği 'rekabetçi otoriterlik' kavramı, görünürde rekabetçi bir siyasal sistemin olduğu, ancak iktidar partisinin devlet olanaklarını seçimlerde kendi lehine sınırsızca kullanarak başka partilerin iktidara gelmesini engellediği bir rejim türüdür (**Lewitsky ve Way, 2010**). Demokrasi ve diktatörlük arasında karma bir rejim olarak tanımlanan rekabetçi otoriterliğin temel özellikleri adil olmayan seçimler; yasama, yargı ve medyanın hükümet tarafından kontrolü ve yaygın insan hakları ihlalleridir. Türkiye'de Esen ve Gümüşçü gibi yazarlar bu tanımlamaya dayanarak Türkiye'deki rejimi rekabetçi otoriterlik olarak tanımlamışlardır (**Esen ve Gümüşçü, 2016**). 2014 yerel seçimlerinde Ankara'daki usulsüzlüklerle başlayan, 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde HDP'ye yönelik engellemelerle giderek belirginleşen, 2019 yerel seçimlerinde en üst noktaya varan seçim güvenliği sorunu bu yaklaşımın temel meselelerinden biridir. Bu bağlamda Esen, seçimlerden sonra Yüksek Seçim Kurulu (YSK) gibi siyasallaştırılmış bürokratik kurumların oynadığı kilit role, örneğin Kürt illerinde muhalif adayların oyların tekrar sayılmasına yönelik talebinin YSK tarafından reddedilmesine ve belediyelerdeki kayyum uygulamalarına dikkat çeker (**Esen, 2019**). Bu yaklaşım otoriterleşmenin önemli boyutlarını vurgulasa da analitik olmaktan çok betimleyicidir ve dar anlamda siyasal-kurumsal dönüşümlere odaklanır. Söz konusu dönüşümleri devlet-sermaye ilişkilerindeki değişimle ilişkilendirdiği çalışmalarda ise meseleyi kapitalizme ve emperyalizme özgü yapısal dinamiklerden bağımsız olarak ele aldığı ölçüde Türkiye'de var olan rejimin olduğundan daha demokratik gösterilmesine yol açabilmektedir (**Esen ve Gümüşçü, 2018**)².

1.2 Siyasal bir strateji olarak popülizm

Yeni otoriterleşme sürecinin analizinde başvurulan bir diğer kavram popülizmdir Güncel tartışmalarda

popülizm, 2008 krizi sonrasında yükselen aşırı sağ partilerin kendilerini kurulu düzen karşısında halkın temsilcisi olarak göstermesiyle gündeme gelmiştir. Bu tür partiler saf, yozlaşmamış ve homojen olarak tanımladıkları halk ya da millet karşısında ona kültürel olarak yabancılaşmış küçük bir elit tanımlar ve bu küçük elite karşı halkı temsil ettikleri iddiasıyla ortaya çıkarlar (**Mudde ve Kaltwasser, 2018**). Erdoğan'ın "askeri vesayet rejimi"ne karşı "milli irade"yi temsil etme iddiasıyla ortaya çıkışı bunun tipik örneğidir. Popülizm kavramıyla ilgili temel sorun ise bir siyasal rejime değil siyasal bir stratejiye denk düşmesidir. Popülizmin bu niteliğini çok güçlü bir biçimde formüle eden Laclau, 1977'de popülist siyasal stratejiyi "toplum içerisinde yarılma yaratıcı bir gündem üzerinden yeniden içeriklendirilen "halk" ile kurulu düzenin temsilcileri arasında bir karşıtlık yaratılması ve belirli bir siyasal program ve hedef doğrultusunda bu karşıtlığın harekete geçirilmesi" olarak tanımlamış (**Laclau, 2015**); 2002'de ise daha ileri giderek popülist aklın bir bütün olarak siyasetin kendisine içkin olduğunu belirtmiştir (**Laclau, 2007**)³. Tam da bu nedenle siyasal rejim tartışmalarında karşımıza çıkan "popülizm mi, faşizm mi" sorusu yanlış bir sorudur; çünkü bu iki kavram aynı analitik düzlemde ele alınamaz (**Saraçoğlu, 2017**). Dolayısıyla popülist liderlerden/partilerden söz etmek mümkün olsa da popülist rejimlerden söz edilemez.

1.3 Olağan-olağanüstü hukuk ilişkisine dair bir kavram olarak kalıcı olağanüstü hâl

Günümüz otoriter rejimlerini tanımlarken karşımıza sıkça çıkan bir başka kavram "kalıcı olağanüstü hâl"dir. Bu kavram 1920'ler Almanya'sında yazdıklarıyla faşizmin kuramcısı olarak bilinen Carl Schmitt'in liberalizm eleştirisinden kaynaklanır. Schmitt'e göre olağanüstü hâl, liberallerin iddia ettiği gibi var olan anayasal düzenin korunması için bazı hak ve özgürlüklerin yasalarla geçici olarak sınırlandırılmasına dayanan ve dolayısıyla hukuksal olarak belirlenen bir durum değildir. Schmitt, "egemen istisna haline karar verendir" sözleriyle olağanüstü hâlin hukuksal olarak değil siyasal olarak belirlendiğini ve istisna halinde yasalara değil bizzat egemenin kendisine bel bağlandığını vurgular (**Schmitt, 1996**). İstisna halinde egemen anayasal düzeni değiştirme gücüne sahip kurucu iktidar gibi davranarak düzeni kalıcı bir biçimde yeniden yapılandırabilir (**Schmitt, 2014**). Bu noktadan yola çıkan Agamben, 11 Eylül 2001'den sonra oluşan küresel iç savaş ortamında "istisna hâli"ne karar veren "egemen" olan ABD'nin 26 Ekim 2001'de çıkardığı Yurtseverlik Yasası ile

birlikte “kalıcı bir istisna hâli” içinde yaşamaya başladığımızı öne sürer (**Agamben, 2005**). Bu yeni istisna hâlinin özelliği, kural-dışı alanlar yaratılarak yasal kara delikler açılmasıdır. Bu argümanı Marksist bir perspektiften eleştiren Neocleous, ise Agamben’in “kalıcı istisna hâli” olarak kavramsallaştırdığı durumun 2001 sonrasında özgü olmadığını, sıkıyönetimin kriz ve toplumsal ayaklanmalara karşı düzen ve güvenliği sağlamak için kullanılmaya başlandığı 1830’lardan bu yana kapitalist devlete içkin olduğunu ileri sürer (**Neocleous 2008**). Neocleous’a göre hukukun olağan işleyişinde zaten şiddet ve hak ihlalleri vardır; dolayısıyla olağanüstü hâl yerine olağan hukukta olağanüstü yetkilerin nasıl kullanıldığına bakmak gerekir. Schmitt, Agamben ve Neocleous’u birleştiren nokta ise devlet şiddeti ve hak ihlallerinin yasalardan çok yürütmenin çıkarıldığı kararnamele tarafından üretildiğini vurgulamalarıdır (**Kaynar, 2018**). Tam da bu noktada Paye, olağanüstü hâl uygulamalarının sadece kararnamelerle değil yasalar aracılığıyla, özellikle ceza hukuku ile gerçekleştirildiğini öne sürer. 11 Eylül 2001’den sonra ABD, İngiltere ve Fransa’nın ceza hukuklarının terörle mücadele kapsamında üstlendiği yeni işlevlerin (örneğin polisin yargı kararı olmadan ev arama vb. yetkiler üstlenmesinin) anayasal düzeni askıya aldığı ve devlet şiddetini olağan hukukun bir parçası haline getirdiğini savunur (**Paye, 2009**). Paye’ye göre özellikle 2006’da ABD’de Askeri Mahkemeler Yasası’nın terör şüphelilerini “yasadışı düşman savaşçı” olarak tanımlaması, bir devletin kendi yurttaşlarını sadece politikalarına muhalefet ettikleri için suçlu ve düşman sayması ve kendi vatandaşlarına karşı savaş ilan etmesi anlamına gelir (**Kaynar, 2018**). Paye ceza hukukundaki bu kalıcı dönüşümle birlikte ortaya çıkan siyasi rejimi tanımlamak için ise diktatörlük kavramını kullanır.

Kalıcı olağanüstü hâl kavramı etrafında oluşan literatür özellikle terörle mücadele kapsamında ceza hukukunun dönüşümüne dair çarpıcı saptamalar içerir. Türkiye örneğinde bu literatür önleyici güvenlik kapsamında polisin yetkilerinin artırılması (iç güvenlik yasası), ceza hukukunda masumiyet karinesinin ortadan kalkması, 15 Temmuz sonrasında ilan edilen OHAL KHK’leriyle ortaya çıkan “terörle iltisaklı” olma tanımının OHAL döneminden sonra olağan hukukun bir parçası haline gelmesi gibi gelişmelerin anlaşılması açısından önemli olanaklar sunar.⁴ Ancak “kalıcı olağanüstü hâl” kavramı temelde olağan ve olağanüstü hukuk arasındaki ilişkinin siyasallığına ve OHAL dönemindeki uygulamaların kalıcılığabileceğine dikkat çekmek

açısından önemli olsa da, meseleyi OHAL dönemleri üzerinden tartıştığı ölçüde bir bütün olarak siyasal rejimlerin OHAL öncesi ve sonrasında geçirdiği dönüşümü açıklayamaz. Örneğin Türkiye’de siyasal rejimin faşistleşme süreci 2016’da ilan edilen OHAL öncesinde başlamıştır, dolayısıyla OHAL’ın kalıcılığı ile sınırlı değildir.

1.4 Kapitalist devletin olağan bir biçimi olarak “neoliberal otoriter devlet”

Son olarak neoliberal otoriterlik ya da otoriter neoliberalizm kavramı, neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmasında devletlerin toplumsal-sınıfsal çelişkilerin idaresinde başvurduğu yeni otoriter mekanizmalara özellikle yürütmenin yasama ve yargı karşısında güçlenmesine ve emek hareketlerini bastırmak üzere devletin zor aygıtlarının öne çıkmasına odaklanır (**Bruff, 2014; Tansel, 2017**). Bu literatürde bazı yazarlar, örneğin Özden ve arkadaşları ile Altınörs ve Akçay, Türkiye analizinde Poulantzas’ın “otoriter devletçilik” kavramına da başvurur (**Özden ve ark. 2017; Altınörs ve Akçay 2022; Poulantzas’ın 2000**). Poulantzas, “otoriter devletçilik” kavramını kapitalizmin 1970’lerin başındaki krizinden sonra derinleşen sınıfsal çelişkiler karşısında siyasal alanın daralması, yürütmenin yasama karşısında güçlenmesi ve kitlelerin siyasi karar alma mekanizmalarından giderek daha fazla dışlanmasıyla sonuçlanan dönüşümü anlatmak üzere kullanmıştır (**Poulantzas 2000**). “Otoriter devletçilik” neoliberal politikaların geniş toplumsal kesimlerin direnciyle karşılaşmaksızın hızla uygulanması sürecinde devletin geçirdiği dönüşümü açıklama konusundaki işlevselliği nedeniyle Türkiye’de 1980’lerden itibaren siyasal rejimin yeni biçimini tanımlamak için sıkça başvurulan bir kavram olmuş; ABD ve Avrupa’da da özellikle 2008 krizinden sonra uygulanan politikaları analiz etmek üzere sıkça kullanılmıştır.⁵ Kimi yazarlar, örneğin Güzelsarı aynı süreci analiz etmek üzere “neoliberal otoriter devlet” kavramını kullanmıştır (**Güzelsarı, 2020**)⁶. Türkiye örneğinde “neoliberal otoriter devlet” kavramı otoriterleşmenin bazı öğelerinin AKP’nin iktidara gelişinden önce kurumsallaştığı, AKP iktidarının da bu süreci kimi revizyonlarla daha da pekiştirdiğini göstermesi açısından önemlidir. AKP’nin iktidara geldiği ilk yıllarda görece demokratik olduğu, sonradan otoriterleştiği argümanını baştan geçersiz kılar. Ancak bu kavram özellikle 2013’ten itibaren siyasal rejimin dönüşümünü açıklamakta yetersiz kalır; zira bu dönemden itibaren rejim faşizmin yeni bir türüne evrilmeye başlamıştır.⁷ Bir sonraki bölümde burada sözü edilen yeni faşizmin klasik faşizmden farkları ortaya konacak ve Türkiye’de aldığı özgün biçim ele alınacaktır.

1.5 Yeni faşizmin klasik faşizmden farkları ve Türkiye'nin özgünlüğü

Faşizmin iki savaş arası döneme özgü tarihsel bir durum olduğu ve bir daha tekrarlanamayacağı tezine karşılık faşizmin güncelliğini koruduğuna dair argümanlar son yıllarda yeniden gündeme gelmiştir (Eley, 2016; Robinson, 2019; Yıldızoğlu, 2020; Palheta, 2021; Traverso, 2021). Peki günümüz faşizminin klasik faşizmden farkları nelerdir? Bu soruyu yanıtlarken öncelikle faşizmin kapitalizmin krizine verilen özgün bir yanıt olduğunu belirtmek gerekir (Robinson, 2019). Klasik faşizm 1929 krizine verilen özgün bir yanıt iken yeni faşizm 1970'lerde başlayan ve 2008'de derinleşen kapitalist krize verilen özgün bir yanittir. Faşizmin günümüzde aldığı özgün biçim tam da sözü edilen bu krizlerin tarihsel farklılıklarından kaynaklanır. Bu noktada yeni faşizmin klasik faşizmden altı temel farkı olduğu söylenebilir. Birincisi, klasik faşizm sermayenin uluslararasılaşmasının görece erken bir evresinde ortaya çıkmıştır ve gerici siyasal iktidarların kendi ulusal sermayeleri ile ittifakına dayanmıştır (Robinson, 2019). Bir eksik tüketim krizi olan 1929 krizinden sonra ulus devletlerin kendi ulusal sermayeleri için pazar arayışına girişmeleriyle başlayan emperyalistler arası rekabetin yol açtığı iki dünya savaşı arası döneme özgüdür. Bu dönemin temel özelliği ise pazar paylaşımı sona erdiğinde savaşların da sona ermesi, başka bir deyişle savaşların bitimli oluşudur. Yeni faşizm ise sermayenin uluslararasılaşma sürecinin geç bir evresine özgüdür ve gerici siyasal iktidarların *ulusötesi* sermaye ile ittifakına dayanır. Bu dönemin temel özelliği ulus devletlerin 1970'lerde başlayan, 2008 krizinden sonra derinleşen sermayenin yeniden üretim krizini aşmak üzere ulusüstü sermayeye sürekli olarak çatışma ve savaş imalini ihale ederek sermaye birikimi için yeni olanaklar yaratmaya çalışmasıdır. Robinson bu durumu tanımlamak üzere "askerleştirilmiş birikim" kavramını kullanır (Robinson, 2019). Bu dönemin savaşları klasik faşizm döneminden farklı olarak devletler arası karşılıklı çatışmalara değil, devletlerin devlet-dışı çok sayıda aktörle (paralı askerler, vekil gruplar, mafya, paramiliter güçler gibi) iş birliği içinde sınırsız ve yönsüzleştirilmiş şiddete başvurdukları yeni bir dünya savaşına denk düşer. İkincisi, klasik faşizm ancak iktidar olduktan ve bağımsız işçi örgütlerini bütünüyle ezdikten sonra işçi sınıfının geniş kitlelerini kendi yanına çekebilmiştir. Yeni faşizm ise iktidara gelmeden önce de işçi sınıfına ulaşabilmektedir. Eley'e göre bu fark iki dönemin sol hareketlerinin arasındaki tezettan kaynaklanır: 1920'li ve 30'lu yıllarda solun her iki kanadı da

(sosyal demokrat ve komünist partiler) sendikalar üzerinde de nüfuzları olan işçi örgütleri olduğu için, o dönemde işçi sınıfı 1929 krizinin yıkımı karşısında kendisine sahip çıkacak başka güçler aramaya gerek duymamıştır (Eley, 2016). Günümüz sol partileri ise özellikle reel sosyalizmin çözülüşünden sonra sınıf politikasına sırt çevirdiği için, işçiler 2008 krizinden sonra kendilerine sahip çıkacak güçler ararken faşist partilere yönelmiştir. Üçüncüsü, bununla bağlantılı olarak, klasik faşizmde amaç güçlü işçi sınıfı hareketlerini *bastırmak* iken yeni faşizm devletin zor aygıtlarıyla işçi sınıfı hareketlerinin güçlenmesini baştan *önlemeyi* amaçlar (Robinson, 2019). Dördüncüsü, klasik faşizm, korporatist düzenlemelerle işçi sınıfının bir kısmına maddi faydalar sağlarken yeni faşizm bunu yapamayacağı için tümüyle güvenliğin ve istikrarın sağlanması gibi ideolojik motiflere dayanır (Robinson, 2019). Beşincisi ve belki de en önemlisi, klasik faşizm güçlü bir komünizm tehdidi karşısında işçi sınıfının devrimci örgütlerine karşı savaş benzeri bir şiddet hareketine geçirebilmek için liberal devlet formunu ve seçimleri feshederek kurumsallaşmıştır. Yeni faşizm ise komünizm tehdidinin olmadığı koşullarda şekillendiği için seçimlerin askıya alınmasına gerek duymaz (Ahmad, 2016). Aksine, parlamenter sahnenin devam etmesi sağ popülist liderlerin güç toplamak ve kendilerini yeniden üretmek için ihtiyaç duydukları iç düşmanı bir muhatap olarak canlı tutar. Altıncı fark da bu noktada ortaya çıkar: Yeni faşizmde klasik faşizmden farklı olarak düşmanı yok eden fiziksel şiddet yerine düşmanı etkisizleştiren yıldırıcı ve sembolik şiddet öne çıkar. Buna bağlı olarak da klasik faşizme özgü olan kitlesel seferberlik sokakta değil daha çok söylemsel düzeyde üretilir. Medyada iç ve dış düşman olarak gösterilen kesimlere dönük söylemsel linç girişimleri bu durumun tipik örneğidir. Düşmanı yok etme yerine yıldırmanın bir başka mekanizması da özellikle parlamenter sahnenin devamı ilgili konularda siyasal iktidarların zor aygıtları içinde polis, paramiliterler gibi güçlerden önce yargıyı kullanmayı tercih etmesidir. Türkiye'de bunun tipik örneği AKP iktidarının seçim sonuçlarına çıplak şiddet yoluyla değil YSK aracılığıyla müdahale etmesi ve böylelikle meseleyi hukuksal zeminde teknik bir tartışmaya çekerek rıza üretmeyi hedeflemesidir (Akman ve Sevinç, 2021).

Yukarıda sayılan özellikleriyle klasik faşizmden ayrılan yeni faşizm ortaya çıktığı ülkelerin her birinde farklı biçimler alır. Ahmad'ın deyişiyle "her ülke kendi hak ettiği faşizmi yaşar" (Ahmad, 2016)⁸. Her faşizm kendine özgü bir ulusal biçim alır, bu nedenle

analojilerle çok fazla uğraşmak yararlı değildir. Ahmad'a göre bir ülke faşizminin başka bir ülkenin faşizmiyle hangi ortalıkları taşıyabileceğine daha az, örgütlü biçim aldığı ülkenin kendine özgü tarihi ve siyasetine uygun olarak yaptığı yeniliklere daha çok dikkat etmek gerekir (Ahmad, 2016). Faşizm, ancak belirli konjonktürlerde ve bazı derin yapılar da kök saldıgında başarılı olur. Bu nedenle, faşizmin işlev gördüğü toplumsal yapıların, ideolojik yoğunlukların, kurumların tarihine bakmak gerekir, ki bunlar genellikle her ülkede ulus-devlet kuruluş sürecinde ortaya çıkar. Örneğin Hindistan gibi ülkelerde sömürgecilik döneminden daha eski olan ayrımcılık biçimleri, daha sonra Avrupa düşüncesinin irrasyonelizmleri ile eklenir. Türkiye'de ise günümüz faşizminin kaynakları arasında üç tarihsel moment öne çıkar. Birincisi 1920'lerde Kemalist rejim kurulurken Türk-Sünni kesimler karşısında Kürt, Alevi, Ermeni, Rum vb. kesimlerin dışlanmasıdır. İkincisi 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin komünizme karşı Türkiye gibi ülkelerde devreye soktuğu gladio türü örgütlenmelerdir. Üçüncüsü ise 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte emekçilerin ve solun örgütlü gücünün kırılması ve Türk-İslam sentezinin resmî ideoloji haline getirilmesidir. AKP'li yıllarda karşılaştığımız yeni faşizm Türkiye'deki faşizmin bu üç tarihsel momentini de içererek yeni bir biçim vermiştir. Kürt sorununda barışçı çözümü reddeden, kontrgerilla yapılanmasını farklı şekillerde sürdüren, emek-karşıtı ekonomi politikalarını derinleştirerek devlet politikası haline getiren, Türk-İslam sentezine dayalı resmî ideolojide İslamcılığı daha fazla öne çıkarsa da bunu "Türk" ögesinde geri adım atmaksızın yapan, ulus-devlet öncesi "şanlı geçmişe" dönük emperyal nostaljiye ve laiklik karşıtlığına dayanan, başka bir deyişle ulus-devlet inşa sürecinden kalma çatışmaları günümüz kapitalizmiyle özgün bir biçimde eklemleyen bir rejim inşa edilmiştir. Türkiye'nin bir başka özgünlüğü de başka ülkelerde iktidara geldiğinde bile bir siyasal rejim değişikliğine yol açmayan,⁹ daha çok ideoloji ve siyasal parti/hareket boyutlarıyla var olan ve bu yönleriyle tartışılan yeni faşizmin,¹⁰ AKP'li yıllarda Türkiye'de devlet aygıtında da köklü dönüşümlere yol açması nedeniyle siyasal bir rejim olarak var olması ve tartışılmasıdır. Bir sonraki bölümde bu yeni rejimin Türkiye'de nasıl biçimlendiği Nicos Poulantzas'ın kuramsal çerçevesine dayanarak açıklanacaktır.

2. Siyasal Bir Rejim Olarak Yeni Faşizm¹¹ ve Türkiye

Siyasal bir rejim olarak yeni faşizm, kapitalist devletin günümüzde bazı toplumsal formasyonlarda aldığı özgün biçimlerden biridir. Bu özgün biçimi

anlamak için öncelikle devlet-toplum arasındaki ilişkinin ve bir kurum olarak devletin kavramsallaştırılması gerekir. Bu noktada liberal ve Marksist olmak üzere iki temel yaklaşım öne çıkar. Liberal yaklaşımlar ordu, polis, yargı, yürütme gibi kurumları devletin; okul, aile, medya, dini kurumlar, siyasi partiler gibi kurumları ise sivil toplumun parçası olarak görürler. Buradan yola çıkarak rejimin otoriterleşmesini devletin sivil toplum üzerindeki tahakkümünün artışı olarak kavramsallaştırırlar. Marksist devlet kuramları içinde Gramsci'nin "genişletilmiş devlet" kavramıyla başlayan, Althusser ve Poulantzas'ın "devletin ideolojik ve zor aygıtları" kavramsallaştırması ile devam eden ekol¹² ise liberallerin sivil topluma ait olarak gördüğü okul, aile, medya gibi kurumları devletin ideolojik aygıtları olarak; ordu, polis, yürütme ve yargıyı ise devletin zor aygıtları olarak kabul eder ve rejimin otoriterleşmesini devletin ideolojik ve zor aygıtları arasındaki ilişkilerin dönüşümü üzerinden ele alır. Bu noktada Poulantzas kapitalist devletin farklı tarihsel koşullarda aldığı biçimleri tanımlamak için "devlet biçimleri" kavramını kullanır ve olağan (liberal demokrasi ve otoriter devletçilik) ve olağanüstü (faşizm, Bonapartizm, askeri diktatörlük) devlet biçimleri arasında ayırım yapar (Jessop, 2011). Olağanüstü devlet biçimleri politik bir krizin ardından ortaya çıkar ve hegemonyanın yeniden örgütlenmesi sürecinde devletin var olan iktidar blokundan görece özerkliği artar; ideolojik ve zor aygıtları arasındaki ilişkiler köklü biçimde dönüşür.

Bu noktada olağanüstü bir devlet biçimi olarak yeni faşizmin olağan bir devlet biçimi olan neoliberal otoriter devletle ortaklık ve farklılıkları olduğunu belirtmek gerekir. Neoliberal otoriter devlete özgü olan yürütmenin güçlenerek özerkleşmesi yeni faşist devlet biçiminde de devam eder. Ancak neoliberal otoriter devlette yürütme içinde siyasal iktidardan bağımsız olarak ekonomi politikalarını sürdüren teknokratlar Poulantzas'ın deyişle "uzmanlaşmış ekonomik aygıtlar" öne çıkarken faşizmde devletin ekonomik aygıtları siyasallaşır ve diğer aygıtlarla birlikte yeni bir iktidar blokunun inşası için kullanılır (Poulantzas, 2000). Türkiye'de bu süreç 2011'de bağımsız düzenleyici kurulların özerkliğine son verilerek teknokratların yeniden siyasal iktidarın denetimine tabi kılınmasıyla başlamıştır. "Ekonomi yönetiminin yeniden politizasyonu" olarak adlandırılan bu dönüşüm Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte daha da derinleşmiş; iki ayrı kurumun sorumluluğunda olan hazine ve maliye yönetimleri 2018'de Hazine ve Maliye Bakanlığı altında tek kuruma dönüştürülerek

Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmış; İşsizlik Sigortası Fonu hariç olmak üzere kamu idarelerinin mali kaynakları Tek Hazine Kurumlar Hesabı altında birleştirilerek, Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın ve dolayısıyla Cumhurbaşkanı'nın yetkisine verilmiş; Türkiye Varlık Fonu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) da, kayyumluğunu yaptığı 937 şirketle beraber Cumhurbaşkanlığı'na bağlanması ile birlikte devletin tüm şirketlerinin yönetiminde Cumhurbaşkanı son karar verici konumuna gelmiş; 9 Temmuz 2018 tarihli 703 sayılı KHK ile Merkez Bankası bağımsızlığının fiilen sona erdirilmesiyle de devletin ekonomik aygıtları tümüyle siyasallaşarak yeni iktidar blokuna kaynak aktarma aygıtlarına dönüşmüştür.¹³ Neoliberal otoriter devletin yeni faşizmden bir diğer farkı da yürütmenin bütün devlet aygıtları karşısında değil özellikle yasama ve yargı karşısında güçlenmesidir. Yeni faşizmde ise yürütme *bütün devlet aygıtları karşısında* güçlenir ve diğer aygıtları kendisine bağlayarak *siyasallaştırır*. Devlet aygıtlarının işlev değiştirmesi, devlet içinde paralel iktidar ağları ortaya çıkması, paramiliterleşmenin derinleşmesi gibi olgular da yeni faşizmin neoliberal otoriter devletten ayrıldığı noktalarıdır. Bunların Türkiye örneğinde nasıl geliştiği yazının sonraki bölümlerinde ele alınacaktır.

Olağanüstü devletin ne tür bir biçim alacağı, hangi tarihsel konjonktürde ne tür bir politik krize tepki olarak ortaya çıktığına bağlıdır (**Poulantzas, 2012**).¹⁴ AKP'li yıllarda söz konusu politik kriz 2013'de ortaya çıkmıştır. 2013 yılı hem 2008 krizinin etkilerinin gecikmiş biçimde kendini göstermesi¹⁵ ve bu bağlamda AKP-Gülen Cemaati ittifakının bozulması, hem de Gezi direnişi nedeniyle olağan bir devlet biçimi olan otoriter devletçilikten olağanüstü bir devlet biçimi olarak faşizme geçişte temel dönüm noktasıdır.¹⁶ Bu noktadan itibaren faşistleşme çelişkili bir süreç olarak ilerlemiş; 7 Haziran 2015 seçimleri, 20 Temmuz 2015 Suroç katliamı, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, 2018'de cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş gibi dönemeçlerin her birinde artan ve çeşitlenen çelişkileriyle birlikte derinleşmiştir.¹⁷ Bu dönemeçler arasında 15 Temmuz darbe girişiminin özel bir yeri vardır, zira darbe girişiminden hemen sonra ilan edilen OHAL ile faşist rejim unsurları sadece Kürt illerinde değil bütün Türkiye'de derinleşmeye başlamıştır. Bu süreçte devletin var olan iktidar blokundan görece özerkliği artmış ve AKP bu görece özerkliği kullanarak kendi siyasi projesi doğrultusunda yeni bir iktidar bloku inşa etmeye çalışmıştır. Bir sonraki bölümde bu süreç ele alınacaktır.

2.1 Devletin görece özerkliğinin artışı ve yeni bir iktidar blokunun kuruluşu

Olağanüstü bir devlet biçimi olarak faşizme geçişin temel özelliklerinden biri, devletin var olan iktidar blokunu oluşturan egemen sınıflardan ve emperyal güçlerden görece özerkliğinin artması ve bu özerkliğin yeni bir iktidar blokunun inşasında kullanılmasıdır (**Poulantzas, 2012**). AKP 2002'de iktidara gelişinden itibaren, kendi içindeki politik heterojenliğe ve Türkiye burjuvazisinin her iki kesimini (TÜSİAD eksenli Batı yönelimli sermaye ve MÜSİAD eksenli İslami sermaye) temsil etme iddiasına rağmen ana ideolojik yönelimi olan siyasal İslam doğrultusunda sermayenin ikinci kesimini güçlendiren yeni bir iktidar bloku kurmaya dönük adımlar atmıştır.¹⁸ Bu doğrultuda bir yandan TÜSİAD eksenli kesimlerinin taleplerini karşılayan ekonomi politikaları uygulanırken, bir yandan da kendi tabanını oluşturan İslami sermaye kesimlerine çeşitli politikalarla kaynak aktararak büyümelerini sağlamıştır. 2008 krizinden sonra sermayenin bu iki kesiminin AKP hükümetinden talepleri arasındaki çelişkiler derinleştikçe AKP hükümeti tercihini daha fazla İslami sermayeden yana kullanmaya başlamıştır.¹⁹ Krizin ardından Avrupa'nın Türkiye'den ithal ettiği ürünlere talebinin düşmesiyle birlikte, AKP hükümeti Ortadoğu pazarlarına yönelerek bölgede Sünni-İslamcı bir emperyal güç olmaya çalışmıştır. Bu süreçte ABD-AB-TÜSİAD eksenli iktidar blokundan görece özerkliğini artırmış ve bu özerkliği Ortadoğu-MÜSİAD eksenli yeni bir iktidar blokunun inşası için kullanmıştır. AKP hükümeti var olan iktidar blokundan özerkleştirdiği ölçüde kendisini finanse edecek alternatif kaynaklara ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyacı karşılamak üzere iki temel mekanizmaya başvurmuştur. Bunlardan ilki dış politikada köklü bir değişiklik; ikincisi ise sermaye birikim sürecine ekonomi dışı zor yoluyla müdahaledir.

2.1.1 Batı eksenli iktidar blokundan kopuşun finansal kaynağı olarak dış politika değişikliği

AKP iktidarı dış politikada Yeni Osmanlıcılık yönelimiyle yaptığı köklü değişiklik doğrultusunda Suudi Arabistan ve Katar ile emperyalist bir ittifaka girilerek Ortadoğu'da Sünni kitlelerin önderliğini üstlenmeye soyunmuş; Esad rejimine karşı savaşan Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi cihatçı örgütleri de bu bağlamda desteklemiştir. Bu ittifaktan aldığı güç AKP iktidarının ABD'den görece özerkliğini artırmıştır. Bu süreçte Körfez sermayesiyle giderek derinleşen iş birliği (**Aykut ve Yıldırım, 2016**) ise AKP iktidarına hesap verme zorunluluğu olmaksızın kullanabileceği bir mali kaynak

sağlayarak TÜSİAD çevresinde örgütlü büyük sermayeden görece özerkliğini artırmıştır.²⁰ AKP iktidarı aynı dönemde Suriyeli mültecileri kendi sınırları içinde tutma kozunu kullanarak AB'den görece özerkliğini de artırmıştır. 2016 sonrasında ise Azerbaycan'dan Suriye ve Irak'a, Libya'dan Somali'ye uzanan geniş bir coğrafyada askeri operasyon, askeri iş birliği ve askeri üsler gibi farklı mekanizmalarla askeri varlığını artırarak çeşitlendirmiş (**Adar, 2023**), son dönemde NATO'nun üçüncü taraf olarak katıldığı Ukrayna-Rusya vekalet savaşında da aktif bir rol üstlenmiştir. Bu yönelimde hem yeni döneme özgü emperyalistler arası hegemonya savaşlarının yarattığı fırsatları kullanma isteği, hem de savunma sanayindeki büyüme ile birlikte, iktidar yanlısı sermaye grupları için yeni "askerleştirilmiş birikim" alanları yaratma hedefi ön plandadır. Bu nedenle, siyasi iktidar birden fazla cephede farklı çatışmaların dolaylı ya da doğrudan parçası olmuştur. Bu süreçte polis, ordu, MİT tamamen siyasallaşmış, paramiliter güçler çeşitlenerek alenileşmiş ve vekalet savaşlarında kullanılmıştır. Siyasi iktidar bu savaşlarda tarihsel faşizmden devraldığı Kürt karşıtlığı ve kontrgerilla yapılanmasını İslamcı faşizme özgü unsurlarla harmanlamış ve bu süreci kendi siyasal projesine uygun yeni bir iktidar blokunun güçlenmesi için kullanmıştır.²⁰

2.1.2 Sermaye birikimi sürecine ekonomi-dışı zor yoluyla müdahale

AKP hükümetinin var olan iktidar blokundan görece özerkliğini artırmasını sağlayan bir başka mekanizma ise sermaye birikim sürecinde ekonomi dışı zorun kullanılmasıdır. Bu mekanizmanın olağanüstü bir devlet biçimi olarak faşizmle ilişkisini anlamak için öncelikle kapitalist devletin olağan işleyişinde kapitalizm öncesi toplumlardan farklı olarak şiddetin devlet tekelinde toplandığını ve ekonomi alanında artı değer zora başvurmadan elde edildiğini hatırlamak gerekir. Ancak kapitalist devlet faşizm gibi olağanüstü bir biçime evrildiğinde, kendi tekelinde topladığı şiddeti tam da kendi siyasal projesine uygun bir sermaye kesimi yaratmak için kullanır. Başka bir deyişle, devlet sermayenin belirli kesimlerine kaynak aktarmak üzere birikim sürecine ekonomi dışı zor yoluyla müdahale eder. Bu süreç liberal ve kurumsalcı yaklaşımlar tarafından farklı biçimlerde kavramsallaştırılmıştır. "Ahabap-çavuş kapitalizmi/eş-dost kapitalizmi", "kayırmacılık ekonomisi", "rant ekonomisi", "otoriter kapitalizm", "devlet kapitalizmi", "neo-patrimonyalizm", "klientalizm", "kleptokrasi" gibi bir dizi kavramın kullanıldığı bu tür analizlerin ortak özelliği ise bu

mekanizmaları serbest piyasa kurallarının şeffaf bir biçimde uygulandığı liberal ekonomi modelinden bir sapma olarak kurgulamaları ve hukuksal-kurumsal düzenlemelerle kontrol altına alınmasını önermeleridir. Meseleyi uluslararası düzlemde ele alan Kutlay ve Öniş gibi kurumsalcı yazarlara göre bu dönüşüm ABD hegemonyası karşısında Çin ve Rusya'nın yükselişi ile ilişkilidir (**Kutlay ve Öniş 2020**). Bu yaklaşıma göre ABD-AB eksenli, serbest piyasa ekonomisi ile kural-temelli kurumların belirleyici olduğu "demokratik kapitalizm" karşısında Çin-Rusya eksenli, gücün dar bir elit grubunda toplandığı, sermaye birikim süreçlerinin siyasi hiyerarşiye bağlandığı ve ekonomik rant yaratan sektörlerin öne çıktığı "otoriter kapitalizm" modeli giderek yaygınlık kazanmaktadır. "Yeni devlet kapitalizmi" olarak da tanımlanan bu sistem, otoriter yöneticilere siyasi güçlerini sürdürebilecekleri, sermaye birikim süreçlerini "liyakat" yerine "sadakat" ekseninde dizayn edebilecekleri ve şeffaf olmayan kamu-özel sektör ortaklıkları, enformel sosyal devlet uygulamaları ve kaynak dağıtım ağları ile meşruiyetlerini koruyabilecekleri bir ekonomi-politik çerçeve sağlar. Kurumsalcı yazarlar Türkiye gibi ülkelere de sirayet ettiğini düşündükleri bu sistem karşısında meritokrasiye dayalı, rasyonel kurumların yeniden öne çıktığı kalkınmacı bir ekonomi modeli önerirler. Benzer bir perspektiften yola çıkan liberal siyaset bilimcilerden Berk Esen ise Türkiye'de özellikle 2008 krizinden sonra serbest piyasa kurallarının belirleyici olduğu neoliberal modelden AKP'li siyasetçilerin kendilerine yakın sermaye kesimlerini sistematik olarak kayırdıkları "ahbab çavuş kapitalizmi"ne geçildiğini ileri sürer (**Yanık, 2021**). Esen'e göre neoliberalizmden kopuş anlamına gelen bu ekonomik model "neo-patrimonyalizm" olarak tanımlanan, siyasi gücün tepedeki lider ve onun etrafındaki danışman, siyasetçi ve aile üyelerinden oluşan grubun elinde olduğu, ekonomik rant dağıtımını da bu grubun belirlediği bir siyasi rejim ile bir arada yürür. Bu kavramlaştırmalarla ilgili iki temel sorun vardır. Birincisi, her iki yaklaşım için de söz konusu dönüşüm olağan bir kapitalist devlet biçimi olan otoriter devletin ekonomik modeline (kurumsalcıların deyişle "otoriter kapitalizme", liberallerin deyişle rekabetçi otoriterliğin ekonomik modeli olan "ahbab çavuş kapitalizmi"ne) denk düşer. Dolayısıyla, özellikle 2013 sonrasında yaşanan kopuşu açıklayamaz. İkincisi de bu anlatının politik uzantısı, çözümün hukukun üstünlüğü ve şeffaflık ilkesine bağlı kurumsal düzenlemelerde aranmasıdır ve tam da bu nedenle başta CHP olmak üzere Millet İttifakı'nın stratejisinin temelini oluşturur. Oysa böyle bir

çözüm ancak olağan devlet biçimlerinde geçerlidir, yargının bütünüyle yürütmenin kontrolü altına girerek siyasallaştığı olağanüstü devlet biçimlerinde geçerli olamaz. Meseleye Marksist perspektiften bakıldığında iktidar partilerinin belirli sermaye kesimlerine enformel yollarla kaynak aktarma mekanizması olarak tanımlanabilecek kayırmacılığın kapitalizme içkin olduğu söylenebilir. Ancak, kayırmacılık olağan ve olağanüstü devlet biçimlerinde farklı işlevlere sahiptir. Olağan işleyişinde kapitalist devlet, farklı sermaye kesimlerinin çelişkili birliğini sağlayacak ekonomi politikaları üretirken zaman zaman bazı sermaye kesimlerine enformel yollarla kaynak aktarabilir. Faşistleşme sürecinde ise devlet kendi siyasal projesini gerçekleştirmek üzere var olan iktidar blokundan görece özerkliğini artırdığı için birikim sürecine ekonomi politikaları yoluyla müdahalenin ötesine geçerek tekil sermayedarları ödül-ceza mekanizmasıyla kendi siyasi tercihlerine biat etmek zorunda bırakır.

AKP'li yıllarda bu süreç Erdoğan'ın 2010 Anayasa referandumundan önce TÜSİAD'a yönelik olarak söylediği "taraf olmayan bitaraf olur" sözleriyle başlamış, Gezi direnişindeki tutumundan dolayı Koç grubunun vergi denetimine tabi tutmasıyla devam etmiştir. 2013'te FED'in faiz artışı kararını açıklamasından sonra bol ve ucuz likidite döneminin kapanmasıyla birlikte AKP iktidarı birikim sürecine ekonomi-dışı zor yoluyla müdahale mekanizmalarını çeşitlendirerek artırmıştır.²² Acele kamulaştırma gibi yöntemlerle doğanın ve kamu hizmetlerinin metalaştırılması²³; mafyanın yasadışı finansal kaynakların yaratılmasında kullanılması ve mülkiyetin zor yoluyla ele geçirilerek (Sedat Peker'in deyişiyle mala çökerek) iktidara yakın uluslararası ve ulusal sermaye grupları arasında yeniden dağıtılması; TÜSİAD'ın talep ettiği teknoloji-yoğun sektörler yerine inşaat, enerji, altyapı gibi sektörlerin desteklenmesi ve bu sektörlerde kamu ihalelerinin AKP yanlısı sermayedarlara kaynak transferi mekanizması olarak kullanılması (Ercan ve Oğuz, 2006), ekonomi yönetiminin yeniden politizasyonu ve özellikle 2018 krizinden sonra Merkez Bankası'nın siyasi kontrolünün mümkün kıldığı faiz indirimi politikalarıyla ihracatçılar, turizm sektörü, inşaat ve gayrimenkul sektörü, kamu-özel işbirliği projelerini yapan AKP yanlısı müteahhitlere kaynak aktarılması (Akçay, 2021), savunma sanayine yapılan yatırımların tepedeki büyük şirketlerden aşağıdaki alt yüklenicilere ve taşeron olarak sektörde kendilerine yer bulan KOBİ'lere doğru sermaye birikiminin tabanını genişletmesi (Özgür, 2021; Akça ve Özden, 2021)

bu mekanizmalar arasındadır.²⁴ 2013'te AKP-Gülen Cemaati ittifakının bozulmasıyla birlikte AKP iktidarı Gülen Cemaati'ne yakınlığıyla bilinen sermaye gruplarının mülklerine de el koymaya başlamıştır. 15 Temmuz darbe girişimi AKP'ye bu konuda bulunmaz bir fırsat sağlamış ve hükümet OHAL KHK'leri aracılığıyla Gülen bağlantılı yüzlerce şirkete el koyup varlıklarını TMSF'ye devretmiştir.²⁵ Ayrıca, merkezi yönetim bütçesine paralel işlevlerle Türkiye Varlık Fonu oluşturulmuştur. Bu Fon, Özelleştirme İdaresi tarafından finanse edilen bir şirket olarak kurulmuş ve büyük kamu şirketlerindeki hisseler, milyarlarca dolarlık bir özelleştirme programı kapsamında kendisine devredilmiştir. Önce Erdoğan'ın başdanışmanı, daha sonra Erdoğan'ın kendisi tarafından yönetilen Fon vergiden ve denetimden muaf tutularak, AKP yanlısı şirketler tarafından yürütülen dev inşaat projelerinin finansmanında ve dış borçlanmayı kolaylaştırarak AKP'nin elindeki mali kaynakların artırılmasında kullanılmıştır (Ercan ve Oğuz, 2020).

OHAL KHK'lerinin sağladığı ekonomi-dışı zor mekanizması, emek piyasasının yeniden yapılandırılmasında da kullanılmıştır. Yüzbinlerce kişinin terör örgütleriyle bağlantılı oldukları iddiasıyla kamu sektöründeki işlerinden KHK'lerle ihraç edilmesi, **Kendir'in (2019)** deyişiyle "suçlulaştırma yoluyla güvencesizleştirilmesi" yeni iktidar bloku ile uyumlu bir işçi kesimi yaratma amacına da hizmet etmiştir. Kamu sektöründe, kayyım atanmış yerel yönetimler de dahil olmak üzere, KHK ile ihraç edilme ya da sözleşme uzatmama yoluyla, özel sektörde özel sağlık ve eğitim kurumları ile üniversiteler dahil olmak üzere pek çok işletmenin kapatılması, bazı işyerlerine kayyım atanması, yine onlarca sivil toplum örgütünün ve basın kuruluşunun kapatılması nedeniyle binlerce kişi suçlulaştırılarak işsiz bırakılmıştır. OHAL'in 2018 yılında sona ermesinin ardından, benzer amaçlara hizmet etmek üzere OHAL KHK'lerinin yerini Cumhurbaşkanlığı kararnamele almıştır. 2018'de 5 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararname'siyle Devlet Denetleme Kurulu'na TMMOB, TTB, sendikalar ve benzeri örgütler üzerinde soruşturma ve görevden alma yetkileri verilmesini bu çerçevede düşünmek mümkündür.

2.2 Devletin zor ve ideolojik aygıtlarının dönüşümü

Olağanüstü bir devlet biçimi olarak faşizmin temel özelliklerinden biri devletin ideolojik ve zor aygıtları arasındaki ilişkilerin dönüşümü, ideolojik aygıtların birbirinden ve zor aygıtlarından görece özerkliğinin azalması, devletin iç hiyerarşisinin ve her bir aygıtın

işlevlerinin dönüşümüdür. Daha önce söz edildiği gibi Türkiye örneğinde devletin iç hiyerarşisindeki dönüşüm 1980'lerden itibaren neoliberal otoriter devlet biçimine özgü olarak yürütmenin güçlenmesiyle başlamış, AKP'li yıllarda ise bu süreç daha da derinleşirken devletin ideolojik ve zor aygıtlarının işlevleri ve birbirleriyle ilişkileri köklü biçimde dönüşmüştür. Aşağıda bu süreç ele alınacaktır.

2.2.1 İdeolojik aygıtların dönüşümü

Olağanüstü bir devlet biçimi olarak faşizmde devletin ideolojik aygıtları içinde medya ve propaganda aygıtı ön plana çıkar, aileye özel bir işlev yüklenir, gençliğin özgün bir anlayışla yeni bir "nesil" olarak yetiştirilerek devlete bağlı bir kol haline gelmesinde aile yanında eğitim de özel bir rol üstlenir (Poulantzas, 2012). Türkiye'de bunlara ek olarak İslamcı faşizm doğrultusunda ideolojik aygıtlar içinde Diyanet de öne çıkmıştır. Bu bölümde özellikle üç ideolojik aygıtın (Diyanet, üniversite, medya) dönüşümü ele alınacaktır.

2.2.1.1 Diyanet'in devletin iç hiyerarşisinde öne çıkması

İdeolojik aygıtların dönüşümünde en kritik gelişmelerden biri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslamcı faşizme özgü bir biçimde devletin iç hiyerarşisinde öne çıkması ve toplumsal hayatın her alanına müdahale etmesidir. 2003-2017 arasında Diyanet'e ayrılan bütçe sekiz katına çıkmış, 2003-2018 arasında personel sayısı 74.114'den 112.724'e yükselmiştir (Çıtak, 2020). Diyanet'in bütçesi ve personelinin sayısındaki bu artış yanında özellikle 2010 yılında çıkan 6002 sayılı Kanun'la Diyanet'e devlet protokolünde ayrıcalıklı bir yer sağlanmış, genel müdürükten müsteşarlık düzeyine yükseltilmiştir. Aynı yasayla kurumun yetki ve sorumlulukları yeniden belirlenmiş ve işlevleri genişletilmiştir. Cami dışı din hizmetlerinin önünün açılmasıyla birlikte, öncelikle TRT Diyanet adıyla bir televizyon kanalı ve Diyanet Radyo açılmış ve Diyanet eğitimden sağlığa, hastanelerden yurtlara kadar her alanda politik müdahalelerde bulunmaya başlamıştır. Ayrıca irşat faaliyetleri kapsamında özellikle kadın ve aile konularında özel alana müdahale ederek gündelik hayatın düzenlenmesi konusunda aktifleşmiştir (Adak, 2015).²⁶ Yasa, Diyanet'in yurt dışı faaliyetlerinin de önünü açmış ve Diyanet Erdoğan'ın dış politikasına ve Müslüman dünyasının lideri olma konusundaki iddiasına hizmet eden bir kuruma dönüşmüştür (Çıtak, 2020). 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında ise Diyanet'in işlevlerine istihbarat işlevi de eklenmiş, Diyanet Gülen Cemaati'nin yurtdışı yapılanması hakkında 38 farklı ülkede din görevlileri aracılığıyla istihbarat raporları hazırlatmıştır.

2018'de yayımlanan KHK ile Cumhurbaşkanlığı'na bağlanan Diyanet'in işlevleri öylesine çeşitlenmiştir ki ekonomi alanında bile fetva vermeye başlamış, son ekonomik krizle birlikte verdiği "fiyatları tayin eden Allah'tır" gibi fetvalarla iktidarın ekonomi politikalarını meşrulaştırma işlevi de üstlenmiştir.²⁷

2.2.1.2 Üniversitelerin "baskıda özerkleşmesi"

İdeolojik aygıtlar içinde keskin bir dönüşüm de üniversitelerde yaşanmış; 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında ilan edilen OHAL KHK'leriyel 6.081 akademisyen "terör örgütleriyle iltisaklı" oldukları iddiasıyla 122 ayrı üniversiteden ihraç edilmiş, 15 vakıf üniversitesi kapatılmış ve rektörlük seçimleri kaldırılmıştır (Tekin, 2020). Bu süreçte üniversitelerin yürütmeden görece özerkliğindeki azalma da neoliberal otoriter devletten faşizme geçiş bağlamında nitelik değiştirmiştir. Üniversite özerkliğindeki azalma 1981'de YÖK'ün kuruluşuyla başlamıştır ancak bu süreç, yürütmenin güçlenmesiyle karakterize edilen neoliberal otoriter devlete özgü bir tarzda, Tekin'in deyişle "bürokratik merkezîyetçilik" biçiminde gerçekleşmiştir (Tekin, 2020). 15 Temmuz darbe girişiminden sonra ise üniversitelerin zor aygıtlarından özerkliği faşizme özgü yeni bir biçim almıştır. Tekin bu süreci açıklamak için Fraenkel'in 1933-38 arasında Almanya'daki devleti tanımlamak için kullandığı "ikili devlet" kavramına (Fraenkel, 2021) başvurur. İkili devlette, devletin kendi koyduğu normlara uyduğu "norm devleti" ile hukuku devre dışı bırakarak kararları keyfi bir biçimde kararnamelerle aldığı "önlem devleti" bir arada var olur. İşte 15 Temmuz darbe girişiminden sonra YÖK'ün kendisinde de bu iki işleyiş bir arada var olmuştur. Bu koşullarda bazı konularda (yeni programlar açılması, kadro ilanı, vb.), üniversite yönetimlerinin norm devleti olarak YÖK'ten görece özerkliği daha da azalırken, başka konularda (muhalif akademisyenlere dönük cezalar, öğrencilere dönük disiplin soruşturmaları, yurt yönetmeliklerinin değiştirilmesi, vb.) üniversite yönetimlerinin önlem devleti olarak YÖK'ten görece özerklikleri işleyişte artmıştır. Başka bir deyişle, üniversite yönetimleri, önlem devletinin hukuksuz beklentilerini hangi ölçüde ve hangi yollarla karşılayacaklarını kendileri tayin etmişlerdir. Tekin, bu durumu açıklamak üzere "baskıda özerklik" kavramını kullanır (Tekin, 2020). Üniversitelerde faşizme özgü bir başka dönüşüm ise olağan koşullarda ideolojik aygıt olarak işlev gören üniversite yönetimlerinin yargı ya da polis işlevi üstlenerek muhalif akademisyen ve öğrencileri ihbar etmesi, cezalandırması, kampüse polis sokulmasına izin vermesidir. İhbar mekanizmalarındaki çeşitlenme ve artış üniversitelerdeki dönüşümün klasik faşizmle en fazla ortaklaştığı alanlardan biridir. ²⁸"Muhbir öğrencilerin" BİMER-CİMER'e

şikâyetlerinin yanı sıra, derste akademisyenlerin ses kaydını almaları, bunları basına servis etmeleri, hedef göstermeleri, doğrudan tehdit etmeleri, kapılarına çarpı işareti koymaları bu mekanizmalar arasındadır (**Taştan ve Ördek, 2019**).

2.2.1.3 Medyanın zora dayalı stratejilerle kontrol altına alınması

Üniversiteler gibi medyanın da yürütmeden görece özerkliğindeki azalma, neoliberal otoriter devletten faşizme geçiş sürecinde nitelik değiştirmiştir. Yeşil, medyanın kontrolünde kullanılan stratejileri “zora dayalı” olanlar ve “zor içermeyenler” şeklinde ikiye ayırır ve bu bağlamda AKP iktidarında medyanın kontrolünün üç dönemden geçtiğinden söz eder: i) 2002-2013: disipline edici/zor içermeyen stratejiler, ii) 2013-2016: zora dayalı stratejilerin öne çıkması, iii) 2016 sonrası: zora dayalı stratejilerin baskın hale gelmesi (**Yeşil, 2018**). 2002-2013 arasında daha çok neoliberal otoriter devlete özgü “zor içermeyen” / disipline edici stratejiler (örneğin muhalif medya kuruluşlarına devlet desteğinin kesilmesi ya da sübvansiyon, vergi indirim, reklam gibi desteklerin keyfi olarak dağıtılması) öne çıkarken, 2013’ten itibaren faşistleşme sürecine özgü bir biçimde daha çok zora dayalı stratejiler (gazetecilerin yargılanması ve tutuklanması, muhalif medya kuruluşlarının kapatılması, mal varlıklarına el konması) etkin olmuştur. 2002-2013 arasında öne çıkan dönüşümlerden bazıları 2001 krizinden sonra iflas eden medya şirketlerine (Uzan, Bilgin grubu gibi) TMSF aracılığıyla el konması ve iktidar yanlısı gazetelere (Doğuş, Ciner gibi) satılması; Doğan grubu gibi muhalif medya kuruluşlarına vergi cezaları verilmesi (**Aydın, 2018**); Kalyon ve Albayrak gibi iktidar yanlısı grupların medya kuruluşlarının ucuz kredi, ihaleler, hükümet reklamları gibi devlet destekleri yoluyla zenginleşmesidir. Bu süreçte, Basın İlan Kurumu, kamuya ait ilanların muhalif medya kuruluşlarında yayımlanmasına engel olarak bu kuruluşların en önemli gelir kaynaklarından birisini kesmiş, iktidar yanlısı medya kuruluşlarının ise bu ilanlardan yararlanmasını sağlamıştır (**Yeşil, 2018**). 2013–2016 döneminde zora dayalı stratejiler daha fazla öne çıkmış; bu dönemde AKP-Gülen Cemaati ittifakının bozulmasıyla birlikte, Gülen Cemaati’nin medya kuruluşlarına polis baskınları düzenlenmiş, bu kuruluşların mülklerine el konmuş, gazetecileri tutuklanmıştır. Cumhuriyet gibi muhalif gazetelere dönük hukuksal baskılar artmış, Can Dündar ve Erdem Gül gibi gazeteciler tutuklanmıştır. 2016 darbe girişimi sonrasında ise faşizme özgü “önlem devleti”nin (**Fraenkel, 2021**) keyfi uygulamaları bağlamında zora dayalı stratejiler baskın hale gelmiştir. OHAL KHK’leri ile çok sayıda medya kuruluşu kapatılmış ve mülkleri Hazine’ye

aktarılmış, muhalif gazeteciler terör örgütleriyle bağlantılı oldukları gerekçesiyle tutuklanmıştır. Bütün bu mekanizmalar 2018’de cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte, daha da derinleşmiş, örneğin Basın İlan Kurumu Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’na bağlandıktan sonra muhalif gazetelerde kamu ilanlarının yayımlanmaması mekanizması daha fazla kullanılmış; 2023 seçimlerine giderken ise özellikle Kürt gazetecilere dönük baskı ve tutuklamalar artmıştır. Faşistleşme sürecinde iktidar yanlısı medyanın işlevleri de değişmiş, muhalif kesimleri hedef göstererek kriminalize etme yoluyla polis ve yargı işlevi üstlenmiştir.

2.2.2 Zor aygıtlarının dönüşümü

Olağanüstü bir devlet biçimi olarak faşizme geçişte kuşkusuz en önemli dönüşüm zor aygıtlarının devletin iç hiyerarşisinde öne çıkması, iktidar partisinin kontrolüne girerek özerkliklerini kaybetmesi ve yeni işlevler üstlenmesidir. Bu bölümde zor aygıtlarından yargı, ordu, polis ve MİT’in bu doğrultuda geçirdiği dönüşüm incelenecektir.

2.2.2.1 Yargının “önlem devleti”nin temel aracı haline gelmesi

AKP’li yıllarda yargının dönüşümünde iki farklı süreci ayrı ayrı ele almak gerekir. İlki, olağan devlet biçimlerine özgü otoriterleşme kapsamında değerlendirilebilecek bir süreç olan yargının yürütmeden görece özerkliğinin azalmasıdır. İkincisi ise faşistleşme sürecinin bir parçası olarak yargının siyasi iktidar tarafından “önlem devletinin” temel aracına dönüştürülmesidir. Bu süreçlerden ilki, yani yargının yürütmenin kontrolü altına girme süreci, 2002-2008, 2008-2013, 2013-2016 ve 2016 sonrası olmak üzere dört dönemde ele alınabilir. 2002-2008 dönemi yargının yürütmeden özerkliğini görece olarak koruduğu bir dönemdir. 2008’de Anayasa Mahkemesi’nde AKP’ye kapatma davası açılmasıyla birlikte başlayan ikinci dönemde ise yargının yürütmeden özerkliği azalmaya başlamış, 2008-2013 döneminde AKP yargıda güçlü bir konumu olan Gülen Cemaati ile ittifak halinde Ergenekon, Balyoz, KCK davalarını açmıştır. Bu dönemde ayrıca 2010 Anayasa değişikliği ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ve Anayasa Mahkemesi’nin üyelerinin belirlenme ve işleyiş süreci değiştirilerek yürütmenin yargı üzerindeki kontrolü artırılmıştır. 2013-2016 döneminde ise AKP-Gülen Cemaati ittifakının bozulması ve 17 Aralık yolsuzluk operasyonlarından sonra AKP yargı içinde Gülen’ci kadroları etkisizleştirme gerekçesiyle söz konusu kurumlarda köklü bir yeniden yapılanmaya gitmiştir. 15 Şubat 2014’de kabul edilen bir torba yasayla Adalet Bakanı’na HSYK Teftiş Kurulu Başkanı’nı atama yetkisi verilmiş, böylelikle hakim ve savcılarının

suç işleyip işlemediklerine karar verme yetkisi yarıdan yürütmeye geçmiştir. Aynı yasayla Adalet Bakanı'nın HSYK'nin yapısı ve işleyişi üzerindeki yetkileri artırılmış, Adalet Bakanı kısa sürede HSYK içindeki üç dairede de kontrolü ele almıştır (**İnanıcı, 2014**). 28 Haziran 2014'de kabul edilen 6545 Sayılı Kanun'la sulh ceza mahkemelerinin yerini "sulh ceza hakimlikleri" almıştır. Başlangıçta yargıda Gülen'cileri etkisizleştirme amacıyla ortaya çıkan bu hakimlikler, AKP'ye yakın isimlerin atanması garanti altına alınarak tüm tutuklama, tutuklamalara itirazların değerlendirilmesi ya da internete erişimin yasaklanması gibi önemli kararlarda yetkili kılınmış ve toplumsal muhalefeti sindirmenin temel araçlarından biri haline gelmiştir. Aralık 2014'de 6572 Sayılı Kanun ile Yargıtay ve Danıştay'ın mevcut daireselerinin ve üyeliklerinin sayısı artırılmış; bu düzenlemeden sonra, Eylül-Ekim 2014 seçimleri ile HSYK, Yargıtay ve Danıştay'a iktidar yanlısı yeni üyeler atanmıştır. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra bu uygulama 696 sayılı OHAL KHK'si ile yenilenerek Yargıtay'a 100, Danıştay'a 16 yeni üye eklenmiştir. Bu süreçte HSK'nin iktidarla uyumlaşması, üyeleri HSK tarafından atanan Yargıtay ve Danıştay'ın da uyumlanmasını sağlamış; Yargıtay ve Danıştay'ın üyelerinin belirlenmesinde etkili olduğu YSK ve Anayasa Mahkemesi'ni de iktidara bağımlı hale getirmiştir. İstanbul başsavcısı İrfan Fidan'ın Yargıtay üyeliğine atanır atanmaz yapılan Anayasa Mahkemesi üyeliği seçiminde en yüksek oyu alarak üyeliğe atanmasıyla da Anayasa Mahkemesi'nin dengesi de iktidar lehine değişmiştir (**Akman ve Sevinç, 2021**).

Yargının faşistleşme sürecinin bir parçası olarak siyasi iktidar tarafından "önlem devletinin" temel aracına dönüştürülmesinde ise birçok mekanizmadan söz edilebilir, burada bunlardan üçüne dikkat çekilecektir.²⁹ Birincisi, 15 Temmuz darbesinden sonra OHAL KHK'leriyle yürürlükteki çeşitli yasalara "terörle iltisak" kavramının eklenerek kalıcılaştırılması ve böylelikle siyasal iktidar tarafından önlem devletine özgü keyfi amaçlarla kullanılmasıdır. Örneğin Belediye Kanunu'nun 45. maddesine 674 sayılı OHAL KHK'si ile eklenen hüküm ile bir belediye başkanının, başkan vekilinin veya meclis üyelerinin "terör" veya "terör örgütlerine yardım ve yataklık" suçlaması kapsamında görevden uzaklaştırılması, tutuklanması halinde; söz konusu belediye yönetiminin tümünün merkez tarafından atanan kayyımlara devredilmesi yasallaştırılmış ve kayyım rejiminin kalıcılaştırılmasının temelini oluşturmuştur (**Akman ve Sevinç, 2021**). İkincisi, önlem devletine özgü bir biçimde Gezi ve Kobane davaları gibi davalarda sürecin bir intikam aracına dönüşmesi ve bu davalarda hakimlerin hukuk yerine faşizme özgü lider kültürünün

iradesine göre hareket ederek sanıkların tutukluluk hallerinin devamını sağlamak amacıyla yargısal kılıflar icat etmeleridir (**Özdoğan, 2021; Akman ve Sevinç, 2021**). Üçüncüsü, çözüm sürecinin bitirildiği 2015 yılından itibaren ceza yargılamalarında güvenlik politikaların öne çıkmasıdır. Özellikle Kürt illerinde adliyelerin "savcılar, hakimlerin, avukatların mekânı olmaktan çıkarak güvenliğe ait mekanlar haline getirilmesi" (**Özdoğan, 2021: 152**), adliyelerde daimî özel harekât polislerinin bulunması; terörle mücadele alanında çalışan kolluk görevlilerinin adliye koridorlarında savcılar üzerinde baskı kurması; soruşturma dosyalarının savcılarda değil emniyet birimlerinde tutulmasıyla savcıların yasal muhatap olmaktan çıkarılması bu politikalar arasındadır (**Özdoğan, 2021**).

2.2.2.2 Ordunun "çelişkili" dönüşümü

Ordunun faşistleşme sürecinde geçirdiği dönüşüm, diğer aygıtlara göre en tartışmalı olandır. Bunun nedeni AKP'nin iktidara gelişinden hemen sonra "askeri vesayet rejimi"ne karşı "milli irade"yi ön plana çıkaran bir söylemle "sivilleşme"yi demokratikleşme olarak sunmasıdır. Bu süreçte 2003'te AB reformları çerçevesinde Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) yapı ve işlevleri değiştirilerek ordunun siyasal yaşamdaki rolü kısıtlanmıştır (**Berksoy, 2013**). 2007'de Genelkurmay Başkanlığı'nın 27 Nisan'da yayınladığı e-muhtıra ve ardından Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte ise AKP, daha önceki darbe girişimlerini ileri sürerek orduya karşı Ergenekon ve Balyoz davalarını başlatmış; 2010'da Anayasa değişikliğiyle askeri mahkemelerin yetkilerinin sınırlandırılması gibi bir dizi maddeyle ordunun gücünü törpülediği izlenimini vermiştir. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra ise ordu yürütme karşısında özerkliğini neredeyse tümüyle yitirmiştir. Kuvvet komutanlıkları, askeri fabrika ve tersaneler, subayların terfi işlemleri, Genelkurmay Başkanlığı'ndan Millî Savunma Bakanlığı'na devredilmiştir. Askeri yargı sistemi kaldırılmış, askeri hastaneler Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Jandarma Genel Komutanlığı ordu teşkilatından ayrılarak İçişleri Bakanlığı'na bağlanmış, profesyonelleşerek bir yönüyle polisleşmiş ve siyasallaşmıştır. Yüksek Askeri Şura'da sivillerin sayısı artırılmış, toplantı sıklığı azaltılmış; Millî Savunma Bakanlığı'nın yetkileri artırılmıştır (**Akça ve ark., 2017**). Burada ilginç olan nokta aslında bu dönüşümlerin darbe girişimi öncesinde AB reformları çerçevesinde demokratik reformlar olarak talep edilmesi ama gerçekleşmemesidir. Darbe girişimi sonrasında askeri kurumlar gerçekten de tamamen "sivil" idareye bağlanmıştır, ama bu durum ordunun tümüyle AKP'nin kontrolüne girerek İslamcı faşizm doğrultusunda siyasallaşması

anlamına gelmiştir. 2018'de Savunma Sanayi Müsteşarlığı'nın başkanlık düzeyine çıkartılarak doğrudan cumhurbaşkanlığına bağlanması ise devlet-sermaye bütünleşmesinin en üst düzeyde gerçekleştiği savunma sanayi sektörünün AKP iktidarının bölgesel güç olma eğilimine hizmet etmesine yol açmış; bu durum siyasi iktidarın 2018 ve 2023 seçimlerine giderken hegemonya krizini aşmak üzere savaş politikalarını tırmandırmasıyla daha da pekişmiştir. Sürece bir bütün olarak bakıldığında ordunun bu "çelişkili" gibi görünen dönüşümünü anlamak için militarizm kavramına geri dönmekte yarar vardır. Muhsin Dalfidan'ın kendisiyle yapılan bir söyleşide vurguladığı gibi militarizm kavramının sözcük anlamı orduculuktur ama genel olarak "hiyerarşi, disiplin, itaat, tek tipleştirme, biat, şehitlik ve gaziliği kutsama, ölme ve öldürmeyi yüceltme, şiddeti temel çözüm yönetimi olarak benimseme gibi askeri değerlerin toplumsal kabulüdür ve AKP iktidarının hiçbir döneminde militarizm geri plana düşmemiş, sadece militarist hiyerarşi yeniden dizilmiştir (**Pehlivan, 2022**). Bu yeniden diziliş, AKP iktidarının kendi siyasal projesine uygun yeni bir iktidar blokunu inşa etme sürecinde "mezvi savaş"ndan "cephe savaş"na geçişinin en kritik öğelerinden biridir.³⁰

2.2.2.3 MİT'in siyasallaşması ve yetkilerinin çeşitlenerek artması

AKP'li yıllarda Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ile ilgili temel dönüşüm ise özellikle 2012'den itibaren zor aygıtlarının iç hiyerarşisindeki yerinin artmaya başlamasıdır. Ocak 2012'de Genelkurmay Başkanlığı Elektronik Sistem Komutanlığı'nın (GES) personeliyle birlikte, MİT'e devredilmesi bunun ilk adımlarından biridir. MİT'in dönüşümü açısından kritik dönem ise 7 Şubat 2012 tarihinde MİT Başkanı Hakan Fidan'ın Gülen'ci özel yetkili savcı tarafından KCK soruşturması kapsamında ifadeye çağrılmasını bir darbe girişimi olarak gören AKP'nin, hızla MİT Kanunu'nda da değişiklik çabasına girişmesi olmuştur. 17 Nisan 2014'de kabul edilen 6532 Sayılı Kanun ile MİT mensuplarının görev sırasında işledikleri iddia edilen suçlar nedeniyle haklarında soruşturma yapılması başbakanın iznine bağlanmış; aynı değişikliklerle MİT'e dair bilgi ve belge yayımlayan gazetecilere üç yıldan dokuz yıla kadar hapis cezası verilmesine hükmedilmiş; bunun yanında MİT'e yargı kararı olmaksızın tüm kamusal ve özel kuruluşlardan bilgi, belge, veri ve kayıtları alabilme yetkisi tanınmıştır. Ayrıca, aynı yasayla MİT'e "dış güvenlik, terörle mücadele ve millî güvenliğe ilişkin konularda" Bakanlar Kurulu'nun vereceği görevler kapsamında operasyon düzenleme yetkisi tanınmıştır. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra ise bu dönüşümler daha da pekişmiş, MİT doğrudan Cumhurbaşkanı'na bağ-

lanmış, bakanlıklar ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bünyesinde de istihbarat toplama yetkisi gibi yeni yetkilerle donatılmış, böylelikle bir yandan devletin iç hiyerarşisinde daha da önemli bir konuma gelirken, bir yandan da tümüyle siyasallaşmıştır (**Akça ve ark., 2017**). Silahlı ve silahsız insansız hava araçlarının (İHA) bir kısmının kullanımının da MİT'e bağlanmasıyla birlikte, MİT, yurtdışı operasyonlarında, özellikle Ortadoğu'da suikast niteliğindeki operasyonlarda daha fazla öne çıkmıştır. Bu dönemin bir başka özelliği de MİT'in diplomasideki rolünün ve kamusal alandaki görünürlüğü'nün artışıdır. AKP'nin düşünce kuruluşu SETA'ya ait Kriter dergisinde bu dönüşüm şu açıklıkla dile getirilmektedir: "Hakan Fidan döneminde MİT'in dönüşümünü istihbarat diplomasisi, operasyonel açılım ve proaktif strateji şeklinde özetlemek mümkündür. İlk olarak MİT'in Ortadoğu'dan Afrika'ya yoğun bir "istihbarat diplomasisi" yürüttüğü gözlenmektedir. Ayrıca son dönemki istihbarat diplomasisinin PKK yahut FETÖ unsurlarının iadesi gibi salt ulusal çıkar odaklı değil; aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel ve küresel gücünü pekiştirme amacı taşıdığını söylemek mümkündür. İkincisi, MİT'in operasyon yetki ve yeteneğinin hukuki, teknik, finansal ve insan kaynağı itibarıyla desteklenip güçlendirilmesidir. Bu bağlamda GES'in devredilmesinin yanı sıra, silahlı ve silahsız İHA'ların envanterine girmesiyle birlikte teknik imkân ve kabiliyetleri artan MİT, dış operasyonlar ve bilhassa sınır ötesindeki terörle mücadele operasyonlarında çok daha etkin ve etkili bir role kavuşmuştur. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, MİT, Türkiye'nin yeni dönemde dış, güvenlik ve savunma politikasındaki çıkar ve amaçlarına uygun şekilde "proaktif stratejiyi" devreye sokmuştur. Bu anlamda MİT'in bir dış politika aracı olarak örtülü operasyon yeteneğini güçlendirmesinin ne denli mühim olduğu aşikardır." (**Seren, 2022**). Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi MİT, AKP iktidarının dış politika değişikliğiyle yeni bir iktidar bloku kurma ve emperyal bir güç olma doğrultusunda kullandığı temel zor aygıtlarından biri haline gelmiştir. MİT'in kamusal alandaki görünürlüğündeki artış ise faşistleşme sürecine özgü olan "derin devletin alenileşmesi" ile ilgilidir. Derin devletin gizliliği liberal demokratik rejimlere özgü bir durumdur (**Sabuktay, 2012**). Faşist rejimlerde derin devletin ve paramiliter yapıların alenileşmesi norm devleti karşısında önlem devletinin keyfiliğinin ve şiddetinin meşrulaştırılmaya gerek duymaz hale gelişinin bir göstergesidir.

2.2.2.4 Polisin dönüşümü ve bekçiliğin yeniden aktif hale getirilmesi

AKP'li yıllarda polisin dönüşümü öncelikle 11 Eylül sonrasının önleyici güvenlik anlayışı doğrultusunda

şekillenmiştir. İşlenmiş suçların cezalandırılmasından çok, suçun önlenmesine dayanan bu anlayışa uygun olarak 2005 yılında yeni bir Türk Ceza Kanunu (TCK) ve Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) yürürlüğe girmiş; Terörle Mücadele Kanunu'nda (TMK) 2006 yılında ve Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nda (PVSK) 2007 yılında yapılan değişikliklerle terör suçunun kapsamı genişletilerek polisin yetkileri artırılmıştır. Polisin 'teslim ol' emrine uyulmaması halinde ya da yaşama kasteden bir durum söz konusu olmasa da sadece yakalamak amacıyla silah kullanması, üst arama ve kimlik sorma konusunda kendi takdirini kullanması gibi yetkiler bu dönemin ürünüdür. Bu süreçte polis, aynı zamanda kendi işlevi dışına çıkarak yargı, istihbarat ve ideolojik aygıt işlevleri üstlenmiştir. Polisin ideolojik işlev üstlenmesinin ilk örneği 2007'de PVSK'de yapılan bir değişiklikle polise herhangi bir şikayet olmasa bile "genel ahlâk ve edep kurallarına aykırı olan" davranışta bulunanları yasaklama yetkisi verilmesidir (**Berksoy, 2013**). Yine aynı yasada yapılan değişiklikle polis en az üç ay gibi bir süre için, önleyici tedbir kapsamında telekomünikasyon yoluyla iletişimi tespit etmekle yetkili kılınmış, böylelikle istihbarat işlevi de üstlenmiştir. 6-8 Ekim 2014 Kobane olaylarından sonra 2015'te kabul edilen ve İç Güvenlik Paketi olarak bilinen 6638 Sayılı Kanun'la ise polisin yetkileri daha da artırılmış, polise savcı ya da kolluk amirinin emri olmaksızın istediği kişi ve araçları arama; molotof kokteyli, havai fişek gibi yanıcı maddeler kullananlara karşı silah kullanma; hâkim kararı olmaksızın, Emniyet Genel Müdürü veya istihbarat daire başkanının emriyle 48 saate kadar dinleme yetkisi verilmiştir. Söz konusu yasayla "şiddet olaylarının yaygınlaşarak kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilecek toplumsal olaylarda" polise "önleyici gözaltı" kapsamında 48 saate kadar gözaltına alma ve şikayetçi, mağdur ve tanıkların ev ve işyerlerinde ifadelerini alma yetkisi verilmiştir. Bunlar da polisin üstlendiği yargı işlevlerinin artması anlamına gelmektedir. Buraya kadar sayılan dönüşümlerin Türkiye'ye özgü olmadığı, 11 Eylül'den sonra birçok ülkede polisin yetkilerinin benzer biçimlerde artırıldığı söylenebilir. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra ise polisin islamcı faşizme özgü dönüşümü hızlanmıştır. Bir yandan polis kadroları ve yetkileri daha da artarken, Özel Harekât Başkanı, Özel Harekât Başkan Yardımcısı, Özel Harekât Müdürü gibi unvanlar yaratılmıştır. Bu dönemde özel harekât polisinin doğrudan cumhurbaşkanına bağlı olarak hareket eden, AKP iktidarını korumak üzere tümüyle siyasallaşmış ve İslamlaşmış bir aygıtla dönüştüğü söylenebilir.³¹ Darbe girişimi sonrasında 28 yaşından küçük kişilerin KPSS şartı olmadan özel harekâtçı olmak üzere eğitim merkezlerine alınması ve sayılarının hızla artmasıyla bu süreç daha da derinleşmiştir.

Zor aygıtlarının dönüşümüyle ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka gelişme 2016'dan itibaren bekçiliğin yeniden aktif hale getirilmesidir. 2016'da 6 ilde, 2018'de 20 ilde, 2019'da ise tüm Türkiye'de aktif hale getirilen bekçilikle ilgili kanun, 11 Haziran 2020'de kabul edilmiştir. Bu kanuna göre bekçiler, "genel kolluk kuvvetlerine yardımcı olmak üzere, emniyet ve jandarma teşkilatları bünyesinde" görev yaparlar; görevli oldukları mülki sınır içerisinde "adli, önleyici, koruyucu" görev ve yetkileri vardır; gece devriyesi yapmakla yükümlüdürler. Bekçilere durdurma ve kimlik sorma gibi polis yetkileri de tanınmıştır. Polis sayısı ve yetkilerindeki muazzam artışa rağmen bekçiliğin yeniden aktifleştirilmesine neden gerek duyulduğu sorusuna ise birkaç yanıt verilebilir.³² Bunlardan ilki, AKP'nin kent politikalarının siyasi sonuçlarıyla ilgilidir. Erkip ve Batuman'a göre AKP'nin ilk on yılında İslamcı bir kültürel kodlamayla yaptığı kentsel yatırımlarla kamusal mekânlar baskı altına alınmış, bu sürecin biriktirdiği toplumsal tepki Gezi Direnişi'yle açığa çıkmıştır (**Erkip ve Batuman, 2020**). Kentlerde çeperden merkeze yönelen tutucu baskı ve kamusal alandaki muhalefet arasındaki gerilimde bekçi ilkinin ikincisi üzerindeki denetimini güvenceye almaya hizmet edecek bir kentsel aygıt olarak ortaya çıkmıştır. Görünmeden gözetleyen güvenlik kameralarının aksine bekçinin bir varlık olarak görünür olması istenmiştir. Bekçilerin polisten farklı bir görünürlüğü vardır. Kamusal alanda arama yaparken sabit konumlanan polisten farklı olarak bekçi durduracağı kişiye doğru hareket halindedir. Polis "rastgele ve geçici bir görünürlük" yaratırken, bekçi "hedefli görünürlük"e yol açar. Bekçinin ilgilenmesi beklenen temel suçlar ise, kalabalık cadde ve alanlarda olabilecek politik gösteri ve toplanmalardır (**Erkip ve Batuman, 2020**). Bekçiliğin yeniden aktifleştirilme nedenlerinden ikincisi ise Berksoy'un vurguladığı gibi, bekçilerin faşistleşme sürecine özgü ihbar mekanizmasındaki rolüdür (**Berksoy, 2021**). Bekçilere hem polise yerelden bilgi akışını sağlayacak, hem de sosyal ilişki içine girilen mahallelinin yapacağı ihbarları iletecek bir kanal işlevi verilmiştir. Üçüncü ve son olarak bekçilerin kendi muhitlerinin güvenliğinden sorumlu hale getirilmesi, siyasi iktidar gücünün toplumun kılcal damarlarına kadar işleyeceği ve kriz anlarında göreve çağrılacak özel kadrolar olarak görüldüklerini gösterir. Erdoğan'ın 2 Ocak 2020'de "Artık şehirlerimizin dış güvenliğini surlar ve hendeklerle koruyamayacağımız, içerideki düzeni de sadece kolluk gücüyle sağlayamayacağımız bir yere gelmiş durumdayız. Yeni fikirler geliştirilmeli" açıklamasından hemen sonra bekçilerle ilgili düzenlemenin TBMM gündemine getirilmesi, iktidarın bekçileri kendine bağlı bir kolluk gücü olarak kullanmak istediği şeklinde yorumlanabilir. Ancak

Durkal'ın belirttiği gibi bu gücün paramiliter güçlerle karıştırılmaması gerekir (**Durkal, 2020**). Paramiliter güçler, iktidarın etrafında, devletin resmi zor aygıtlarının dışında gelişerek kısmen özerk bir biçimde hareket eden zor aygıtlardır ve faşistleşme sürecinde devletin resmi zor aygıtlarının paramiliter güçlerle ilişkisi derinleşir. Bir sonraki bölümde bu süreç ele alınacaktır.

2.2.2.5 Paramiliterleşmenin derinleşmesi ve alenileşmesi

Faşistleşme sürecinin ayırıcı özelliklerinden biri de devletin paramiliter güçlerle ilişkisinin derinleşmesidir. AKP'li yıllarda bu süreç 2015'te çözüm sürecinin sona ermesi ve 7 Haziran seçimlerinde AKP'nin aradığı mutlak çoğunluğu sağlayamamasından sonra hız kazanmıştır (**Işık, 2021b**). Bu süreçte paramiliter örgütlenmeler hem sayıca çoğalmış hem de çeşitlenmiştir. Resmi devlet kurumlarının resmi olmayan operasyonlarını yürüten özel askeri şirketler (örneğin TSK'den ihraç edilmiş emekli subay ve astsubaylar tarafından 2012'de kurulan Uluslararası Savunma Danışmanlığı (SADAT), gençlik kulüpleri ve ocakları (örneğin 2009'da kurulan ve hızla örgütlenerek kendilerini "Erdoğan'ın askerleri" olarak tanıtan Osmanlı Ocakları)³⁴, AKP'nin elindeki belediyeler aracılığıyla ele geçirip dirilttiği spor kulüpleri (örneğin Ankara'da Osmanlı Spor Kulübü ve İstanbul'da Başakspor Klubü), özellikle 2015-2016'da Kürt illerindeki operasyonlarda kullanılan çeşitli ülkelerden devşirilmiş İslamcı faşist çeteler (örneğin Esedullah Timi), aynı operasyonlarda kullanılarak yasal nitelik kazanan paramiliter gruplar (örneğin Jandarma Özel Harekat ve Polis Özel Harekatı); mafya liderleri ve çeteleri (örneğin Sedat Peker, Alaattin Çakıcı, Almanya'da örgütlü Osmanen Germania çetesi) bu çeşitlenmenin örnekleridir.

2015'ten sonra bu dönüşüme Işık'ın deyişiyle "toplumun paramiliterleşmesi" süreci de eklenmiştir (**Işık, 2021a**). Işık'a göre hukukun uygulanmadığı bir toplum yeri geldiğinde devletin rolüne bürünen 'derin bir toplum' yaratabilir, çeteleşmeye gidebilir, devletin "kutsalları" üzerinden harekete geçirilebilecek bir kitle ortaya çıkabilir. Devlet kurumlarının paramparça olması ve farklı grupların etkisi altında bölünmesi, o farklı grupların polis ve ordu dışında güvenebilecekleri çeşitli gruplar oluşturmasına neden olmuştur. Özellikle 15 Temmuz darbe girişiminden sonra bekçiliğin yeniden aktifleştirilmesi yanında Halk Özel Harekatı³⁵, Kardeş Kal Türkiye³⁶ gibi oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu gruplar, darbe girişiminden sonra çıkarılan bir KHK ile silah ruhsatı almanın kolaylaştırılması ve kitlelerin yeni bir darbe girişimine karşı silahlanmaya teşvik edilmesiyle örgütlenmiştir.

Aralık 2017'de çıkarılan bir KHK ile bu oluşumların girişimlerine cezasızlık getirilmiş, iç savaş maddesi olarak bilinen bu maddeye göre "15 Temmuz darbe girişimi ve terör eylemleri ile bunların devamı niteliğindeki eylemler" kapsamına sokulacak girişimlerin bastırılması kapsamında hareket edecek sivillerin hiçbir sorumluluğu olmayacağı belirtilmiştir.

Paramiliterleşmenin derinleşmesi, çeşitlenmesi, toplumsallaşması yanında bir başka önemli gelişme de 1990'lardan farklı olarak inkârdan aleniliğe doğru evrilmesidir (**Işık, 2021a**). Bunun en tipik örneği devletin 2015-2016'da Kürt illerindeki operasyonlarda kullanılan Esedullah Timi, Jandarma Özel Harekat ve Polis Özel Harekatı gibi paramiliter grupların varlığını reddetmek yerine sahiplenmesidir. Erdoğan'ın seçimlerde azalan oy oranlarının ardından MHP ile girdiği ittifakın sonunda bu tabloya eski "ülkücü" paramiliter güçlerin yeniden sahneye çıkması da eklenmiştir. Alaattin Çakıcı gibi bir suç örgütü liderinin Kılıçdaroğlu'na yönelik tehditlerinden sonra Boğaziçi Üniversitesi direnişçilerini de aleni bir biçimde hedef gösterebilmesi bu sürecin örnekleridir.

Son olarak, AKP iktidarının özellikle Ortadoğu'da sürdürdüğü savaşlarda kullandığı paramiliter güçlere değinmek gerekir. Paramiliter güçlerin uluslararasılaşması olarak nitelendirilebilecek bu süreçte Erdoğan hükümeti hem Suriye'deki Türkmenlerden hem de Türkiye'den giden radikal milliyetçi ve İslamcı kişilerden oluşan Sultan Murad Tugayları gibi doğrudan Türk devletinin güdümünde olan paramiliter grupları desteklemiştir (**Işık, 2022**). Genel itibarıyla, iç savaşlarda devlet yanlısı pozisyonlarıyla muhalif gruplara karşı kullanılan paramiliter gruplar, sınır dışına da ihraç edilerek Türk ordusu yanında vekil gruplarla birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Toplumsal muhalefetin daha çok seçim güvenliğine engel olacağı kaygısıyla gündeme getirdiği SADAT'ın tam da Türkiye'nin Suriye'deki ve hatta Libya ve Karabağ'daki vekâlet savaşlarını organize ettiği söylenmektedir. Işık'ın vurguladığı gibi SADAT'ın internet sayfasında yer alan "vekalet savaşları" yazısında "SADAT Savunma, bir savunma danışmanlık şirketi olmasına karşın batılı emperyalist ülkelerin özel askeri şirketleri gibi girdikleri ülkelerde kan ve gözyaşı ekmeyip, barış ve huzurun teminatı olarak faaliyet göstermektedir." (**Işık, 2022**) ifadesi bu rolün itirafıdır. Bütün bu süreç daha önce sözü edilen "askerleştirilmiş biirkim" stratejisiyle de bir arada düşünüldüğünde, aleni ve uluslararasılaşmış bir mafya-devlet-siyaset-sermaye kompleksinin yeni iktidar blokuna kaynak aktarma mekanizması olarak yeni faşizmin politik ekonomisine de uygun düştüğünü vurgulamak gerekir.

Sonuç Yerine: Devlet İçindeki Yeni Çelişkiler Rejimin Çözülmesine İşaret Eder mi?

Bu yazıda AKP'li yıllarda siyasal rejimin yeni faşizm doğrultusunda geçirdiği dönüşüm sürecinde devletin ideolojik ve zor aygıtlarında ortaya çıkan köklü değişiklikler ele alınmıştır. Kuşkusuz bu değişiklikler çelişkisiz bir biçimde ilerlememiş, aksine her dönemde devlet içinde yeni çelişkiler ortaya çıkarak çoğalmış ve çeşitlenmiştir. Bu noktada AKP'li yıllarda siyasal rejimin otoriterleşmesine ilişkin analizlerde çokça karşımıza çıkan "AKP'nin devleti ele geçirdiği" ya da "parti ile devletin bütünleştiğine" dair argümanların yanıltıcı olduğunu belirtmek gerekir. Bu yaklaşımlar devleti, belirli bir siyasi partinin ve temsil ettiği egemen sınıf/sınıf kesiminin kendi amaçlarına ulaşmak için kullandığı bir araca indirger. Oysa, Poulantzas'ın vurguladığı gibi kapitalist devlet ele geçirecek basit bir araç ya da fethedilecek bir kale değil, toplumsal sınıfsal güç ilişkilerinin yoğunlaştığı çelişkili bir mücadele alanıdır ve bu çelişkiler olağanüstü devlet biçimlerinde de devam eder (Poulantzas, 1992). AKP'li yıllarda sözü edilen çelişkiler iki farklı biçim almıştır. Bunlardan ilki, eski iktidar blokunun temsilcileri ile yeni yükselen iktidar bloku arasındaki çelişkilerdir. AKP'nin iktidarda kaldığı yirmi yılın sonunda sayıları giderek azalan ilk kesim sadece bürokrasinin orta ve alt düzeylerinde varlığını sürdürmekte, nadiren üst düzey bürokrasi içinde etkili olabilmektedir. Bu kesim ile yeni yükselen iktidar bloku arasındaki çelişkiler ise AKP dönemi boyunca ekonomi-dışı zor yoluyla elde edilen finansal kaynakların bölüşümüyle ilgili olmaktan çok politiktir. Devlet içi çelişkilerin ikinci ve asıl belirleyici olan biçimi ise yeni yükselen iktidar blokunun kendi iç çelişkileridir ve bunlar daha çok ekonomi-dışı zor yoluyla elde edilen finansal kaynakların bölüşümüyle ilgilidir. Bu yeni çelişkilerin aldığı örgütsel formu daha iyi anlayabilmek için öncelikle devlet içi çelişkilerin olağan ve olağanüstü devlet biçimlerinde farklı niteliğe büründüğünü belirtmek gerekir. Olağan devletlerde sınıf çelişkileri ve iktidarın paylaşılması, aygıtlar arasında 'kesin yetki alanlarını' belirleyen bir mevzuatla belirlenir. Bu yetki alanları birbirinden ayrıdır. İktidarın örgütlenmesi temel olarak aygıtların uzmanlaşması şeklinde olur, "kuvvetler ayrılığı" bu anlama gelir. Örneğin olağan bir devlet biçimi olan neoliberal otoriter devlette sınıfsal çelişkiler yürütme ile yargı arasındaki çelişkiler biçiminde kendini gösterebilir. Türkiye'de 2010 Anayasa değişikliği öncesinde bu durumun tipik bir örneği özelleştirmelere ilişkin kanun hükmünde kararnamele muhalefet eden kesimlerin söz konusu kararnamelerin iptali için Danıştay'a ya da Anayasa Mahkemesi'ne başvurması ve bu kararların kamu yararına aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmesidir.

Olağanüstü devlet biçimlerinde ise "kuvvetler ayrılığı" ilkesi ortadan kalktığı için aygıtlar arasındaki çelişkilerden çok, her aygıtın içinde şiddetli çelişkiler ortaya çıkar. Kendisi de şiddetli çelişkilerin etkisinde olan ve "devletle hiçbir zaman bütünüyle kaynaşmayan" (Poulantzas, 2012) iktidar partisi her aygıtta nüfuz etmek yoluyla kendi egemenliğini kurmaya çalışır. Dıştan birleşik ve merkezleşmiş görünen olağanüstü devletin "iç çelişkileri" yine sınıf mücadelesinin ifadesidir ancak bu çelişkiler daha çok ekonomi-dışı zor yoluyla elde edilen finansal kaynakların bölüşümü meselesinde kendini gösterir. Bu süreçte her devlet aygıtı içinde bürokratların bir bölümü kendi hiyerarşik üstlerine değil, doğrudan doğruya iktidar partisine bağlı hale gelir; dolayısıyla her aygıtın kendi içinde paralel ve şeffaf olmayan iktidar ağları ortaya çıkar (Poulantzas, 2012). Bu durumda devlet içindeki çatışmalar, her biri kendi finansal kaynaklarına sahip olan ekipler/çeteler arasında kulis savaşları şeklinde somutlaşır. Ordu, polis, yargı, medya gibi aygıtların her birinde enformel iktidar ağları oluşur ve bu ağlarda yer alanlar bürokratik üstlerine değil, iktidar partisine sadakat üzerinden finansal kaynaklardan paylarını alırlar.

AKP iktidara geldiği günden itibaren bu mekanizmayı İslamcı faşist siyasal projesi doğrultusunda Batı yönelimli sermaye kesimlerinden kendi tabanını oluşturan İslamcı sermaye kesimlerine kaynak aktarmak üzere kullanmış; süreç ilerledikçe Batı yönelimli sermaye kesimleri ile yeni filizlenen İslamcı sermaye kesimleri arasındaki paylaşım savaşı yanında İslamcı sermayenin kendi içindeki paylaşım savaşları başlamıştır. 17 Aralık 2013 yolsuzluk operasyonu bu paylaşım savaşının ilk halkasıdır ve Gülen Cemaati'ne bağlı sermaye gruplarının sistemden tasfiyesi ya da AKP'nin kontrolü altına girmesiyle sonuçlanmıştır, ancak İslamcı sermayenin iç savaşı devlet aygıtları içinde başka tarikatlar üzerinden devam etmiştir. 2018'den itibaren AKP-MHP ittifağının kurulmasıyla birlikte, ekonomi-dışı zor yoluyla kaynak aktarımı ağlarından nemalanmak isteyen kesimler arasındaki paylaşım savaşına yeni aktörler de katılmış, ancak tam da bu dönemde derinleşen ekonomik kriz ve 2019 yerel seçimlerinde üç büyükşehir belediyesinin CHP'ye geçmesiyle birlikte bu ağları besleyen finansal kaynaklar azalmıştır. Bu süreçte ekonomi-dışı zor yoluyla elde edilen kaynaklar Erdoğan'a sadakat üzerinden daha dar bir sermaye-bürokrat kesimine aktarılmaya başlayınca iktidar bloku içindeki paylaşım savaşı da kızışmış; klik çatışmaları ve kavgalar yoğunlaşmış ve alenileşmiştir.

Burada kritik soru devlet içindeki bu yeni çelişkilerin çoğu zaman iddia edildiği gibi rejimin "çözülmesi"ne mi, yoksa yeni faşizmin kendine özgü

çelişkileriyle birlikte derinleşmesine mi işaret ettiği. Bu soruyu yanıtlarken öncelikle faşizmin farklı güç merkezleri arasındaki mücadelenin getirdiği keyfilik ve belirsizlik üzerine kurulduğunu ve bu belirsizliğin lider tarafından manevra alanına dönüştürüldüğünü belirtmek gerekir. Dolayısıyla devlet içinde çoklu iktidar odaklarının varlığı ve kendi aralarındaki çatışmaları rejimin çözülmesine değil, iktidarın manevra yeteneğini artırmasına yol açabilir. Çünkü iktidarın bu şekilde örgütlenmesi olağanüstü devletin kriz ortamının zorunlu kaldığı müdahaleci "işlevi" yerine getirmesine, yani paralel ve çakışmış kanallar yoluyla çeşitli klikleri birbirine karşı manevraya sokup, hegemonyasını yeniden düzenlemesine elverişli. Bu durum iktidar partisine büyük bir eylem hareketliliği imkânı verir. Her gün bir önceki günün siyasal krizini geçici olarak çözen yepyeni bir düzenleme ile karşılaşmamızın temel nedeni budur. 2023 seçimleri yaklaşırken yazılan bu yazıyı bitirirken önümüzdeki seçimlerin tam da yeni faşizmin çözülmekten çok sözü edilen çelişkileriyle birlikte derinleştiği koşullarda yapılacağını vurgulamak gerekir. AKP iktidarı bu süreçte yukarıda sözü edilen manevra yeteneğini sonuna kadar kullanmakta, devletin ideolojik ve zor aygıtlarını kendi iç çelişkileriyle birlikte her gün farklı biçimlerde harekete geçirmektedir. Bu koşullarda toplumsal muhalefetin olağan devlet biçimlerine özgü strateji tartışmalarının ötesine geçmesi gerektiği açıktır.

Dipnotlar

1. Devam etmeden önce faşizmin devlet/rejim, siyasal hareket/örgüt, ideoloji ve sıradan/gündelik faşizm olmak üzere dört boyutu olduğunu ve hepsinin bir arada olmaya bileceğini vurgulamak gerekir (Bora, 2000). Bu çalışma yeni faşizmin sadece siyasal rejim boyutuna odaklanacaktır. Türkiye özelinde ideolojik boyutunu da kısmen ele alan bir çalışmam için bkz. Oğuz, 2016.
2. Son dönemde rekabetçi otoriterlik kavramına ilişkin çok sayıda eleştiri yayınlanmıştır. Bu eleştirileri tartışarak kavramı güncel bağlamında yeniden savunan bir yazı için bkz. Esen (2022). Esen'in sözü edilen yazısında değinmediği diğer bir eleştiri için bkz. Bekmen (2022).
3. Mouffe (2019) buradan yola çıkarak günümüzde sağ popülizm karşısında sol popülizmin mümkün ve gerekli olduğunu savunmuştur. Türkiye örneğinde sol popülist stratejinin son dönemdeki en tipik örneklerinden biri Kemal Kılıçdaroğlu'nun kendisini "beşli çete" karşısında "fakirin, fukaranın, garibanın" temsilcisi olarak sunmasıdır (Bkz. Politikayol, 2022) Ancak sol popülizm sorunlu bir kavramdır. Zira popülizmin homojenleştirilmiş halk vurgusu farklı sınıfsal-toplumsal kesimleri yok saydığı gibi halk karşısında konumlandığı küçük eliti de genel olarak sermaye kesimi yerine beşli çete örneğinde olduğu gibi bir avuç sermayedara indirger. Sol popülizm kavramının bir başka önemli eleştirisi Finchelstein'dan gelmiştir. Finchelstein'a (2021) göre popülizm 1945 sonrasında yenilmiş bir faşizmin kılık değiştirmiş biçimidir, dolayısıyla özü gereği demokratik olamaz.

4. Bu çerçevede iki çalışma için bkz Dinçer (2020), Akman ve Sevinç (2021).
5. Türkiye'yi bu kavramla analiz eden bir çalışma için bkz. Karahanoğulları ve Türk (2018); Avrupa'yı aynı kavramla analiz eden bir çalışma için bkz. Sandbeck and Schneider (2014).
6. Bu sürecin 2012 öncesindeki gelişimini "neoliberal otoriter devlet" kavramı çerçevesinde ayrıntılı olarak ele aldığım bir analiz için bkz Oğuz (2012).
7. Bu sürecin 2016 öncesindeki gelişimini benzer bir kavramsal çerçevede ele aldığım ayrıntılı bir çalışma için bkz. Oğuz (2016).
8. Ahmad burada Clara Zetkin'in "faşizm proletaryanın devrimi gerçekleştirmemiş olmasına verilen cezadır" sözleriyle ilgili bir kelime oyunu yapar.
9. Bu durumun en tipik örnekleri ABD'de ve Brezilya'da yaşanan Kongre baskınlarının başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Bunun nedenlerinden biri Trump ve Bolsonaro'nun tüm devlet kurumlarında yeterli düzeyde örgütlenecek, kök salacak, paramiliter güçlerini oluşturacak, ordu üzerinde söz sahibi olacak bir süre boyunca iktidarda kalmamalarıdır. AKP ise yirmi yılı aşkın bir süre iktidarda kalarak kendi burjuvazisini yaratmış, paramiliter güçlerini oluşturmuş, orduyu yeniden dizayn etmiştir (Güldere, 2023).
10. Karşılaştırmalı faşizm çalışmaları olarak bilinen literatürün yeni faşizmi siyasal rejim boyutundan çok ideoloji ve siyasal hareket boyutlarıyla ele alması bu durumun göstergelerinden biridir. Weberci öncüllerden yola çıkan Griffin'in (2014) öncülüğünde gelişen bu literatürde, faşizm modernitenin yabancılaştırıcı etkileri karşısında ortaya çıkan "dirilişçi popülist aşırı-milliyetçilik" şeklinde formüle edilir. Griffin'in faşizmin temel öğeleri arasında saydığı dirilişçilik motifi başka ülkelerle birlikte Türkiye'de de yeni faşizmin ideolojik boyutunu anlamak açısından önemlidir, ancak siyasal rejimi hakkında bir veri sunmaz. Benzer bir durum Marksist kuramcılar için de geçerlidir. Örneğin Boukalas (2016) 2000'li yıllarda ABD'de ortaya çıkan yeni siyasal rejimin olağanüstü bir devlet biçimine değil, Poulantzias'ın olağan devlet biçimleri arasında saydığı otoriter devletçiliğin yeni bir aşamasına denk düşüğünü iddia eder, dolayısıyla siyasal bir rejim olarak yeni faşizm tartışması yapmaz.
11. Bazı yazarlar günümüz faşizmini tanımlarken 'neo-faşizm' ya da "post-faşizm" kavramlarını kullanmaktadır. Bu tür kullanımlar kavram kargaşasına neden olabilir. 'Neo-faşizm' kavramı daha çok 2. Dünya Savaşı'ndan sonra faşist hareketlerin ilhamıyla aynı yapıyı sürdüren ve anti-komünist niteliği ağır basan siyasal hareketler için; 'post-faşizm' kavramı ise 1990'larda Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra anti-komünizmin geri plana düşmesiyle birlikte daha çok göçmen karşıtlığı, kentlilik, kendini yüksek Avrupa kültürünün parçası olarak görme gibi motiflerle hareket eden, biyolojik ırkçılıktan çok kültürel ırkçılığı öne çıkaran eklektik siyasal hareketler için kullanılmaktadır (Bora, 2000). Her iki kavram da faşizmin siyasal rejim boyutuna değil siyasal hareket boyutuna ilişkindir. Bu çalışmada bu nedenlerle bu iki kavram yerine yeni faşizm kavramı tercih edilmiştir.
12. Bu ekolün devlete yaklaşımını ayrıntılı biçimde ele alan bir çalışma için bkz. Carnoy (2021)
13. Bu sürecin ayrıntılı analizi için bkz. Bedirhanoğlu (2019), Kutun (2020)

14. Bu noktada Poulantzas'ın "devlet biçimi" ve "rejim biçimi" kavramları arasındaki ilişkiyi nasıl ele aldığına da değinmekte yarar vardır. Poulantzas'a göre "rejim biçimleri" belirli bir devlet biçimi ile siyasal alanın (siyasal partilerin toplumsal güçleri temsil etme tarzının) özgün eklenme biçimini gösterir. Rejim biçimleri belirli bir konjonktürde faşizmi ortaya çıkaran somut politik krizin niteliğine göre farklılaşır. Bu anlamda faşizm hem bir devlet biçimi hem de bir siyasal rejim olabilir (Poulantzas, 2012). Bu bağlamda Türkiye örneğinde "devlet biçimi" yeni faşizme, "rejim biçimi" ise İslamcı faşizme denk düşer.

15. Gecikmenin nedeni, 2013'de ABD merkez bankası FED'in faiz artışı kararını açıklamasıdır. FED'in bu açıklaması ile 2000'lerin başından itibaren küresel ekonomide var olan bol ve ucuz likidite dönemi kapanmış ve Türkiye'de ekonomik yavaşlama başlamıştır (Akçay, 2019).

16. Burada neden olağanüstü devlet biçimlerinden biri olan Bonapartizm değil de faşizm kavramının tercih edildiği sorulabilir. Bonapartizm'in faşizm ile hem ortak hem farklı yanları vardır. Ortak yanı Poulantzas'ın "sivil idare" olarak adlandırdığı yürütmenin devletin iç hiyerarşisinde ön plana çıkmasıdır. Ancak Bonapartizm ile faşizmin yükseliş dinamikleri farklıdır. Bonapartizm, egemen sınıf ya da sınıf kesimleri arasında hiçbirinin iktidarı ele geçirmeye gücünün yetmediği bir "güç dengesi" durumunda ortaya çıkar. Türkiye'de ise 2013 döneminde böyle bir durumdan söz edilemez. Ayrıca Bonapartizmde, faşizmden farklı olarak, diktatörün kitleyle organik ilişkileri daha zayıftır.

17. Sürecin 2016 öncesinde geçirdiği evrelerin analizi için bkz. Oğuz, 2016.

18. Sermayenin bu iki farklı kesimi farklı kavramlarla ifade edilebilir, üstelik bu iki kesim arasında karmaşık geçişler de vardır. «TÜSİAD'da örgütlü, Batı yanlısı, İstanbul'da yoğunlaşmış uluslararası sermaye»ye karşı «MÜSİAD'da örgütlü, Anadolu'da yoğunlaşmış İslamcı, küçük ve orta ölçekli sermaye» kurgusu geçerli değildir. Zira Anadolu'daki on binden fazla KOBİ, TÜSİAD tarafından desteklenen bir sermaye dernekleri konfederasyonu olan TÜRKONFED içinde örgütlüdür; İslami büyük sermaye gruplarının bazıları TÜSİAD üyesidir; MÜSİAD ise sadece KOBİ'leri değil aynı zamanda bazı büyük şirketleri de temsil etmektedir ve bunların çoğu İstanbul merkezlidir (Öztürk, 2014). Ancak önemli olan AKP'nin kuruluşundan itibaren Savran'ın (2014: 108) deyişiyle "burjuvazinin iç savaşında tuttuğu taraftır: "Türkiye'de İslamcı kaynağındaki ilk atılımında olduğu gibi, AKP'nin amacı da, burjuvazinin yeni yükselmekte olan fraksiyonunun çıkarlarını daha önce sosyoekonomik ve politik bakımdan iktidarını kurmuş olan eski burjuva fraksiyonuna karşı savunulması ve ilerletilmesidir."

19. Krizden sonra TÜSİAD hükümetten IMF ile yeni bir standby anlaşması yaparak şirketlerin dış kaynak ihtiyacını karşılamasını talep etmiş; KOBİ'ler ise vergi denetimini özerkleştirip kamu harcamalarının kısılmasını şart koşacak bir IMF anlaşmasına karşı çıkmışlardır (Sönmez, 2010: 78). Bu iki farklı sermaye kesiminin çelişkili talepleri arasında kalan AKP iktidarı, 29 Mart 2009 yerel seçimlerine kadar IMF ile anlaşmayı çeşitli gerekçelerle erteleyerek kendi tabanını oluşturan KOBİ'lere kaynak aktarmaya devam etmiş, nihayet 10 Mart 2010'da IMF ile anlaşmaya gerek kalmadığını açıklamıştır.

20. N.L.B.Lotz (2019) daha önce başka bir makalede de (Oğuz, 2016) dile getirdiğim bu argümanı şöyle eleştirmiştir: "2008 sonrası Türkiye'de devletin büyük burjuvaziden

görece özerkliğinin arttığı değil tam tersine siyasi iktidarın neredeyse İslamcı büyük sermaye grupları ile özdeşleştiği bir yönelim söz konusudur." Lotz bunun kanıtı olarak da özellikle 2018'den itibaren devlet yöneticilerinin, örneğin Bakanlar Kurulu'nda 16 üyeden 5'inin doğrudan İslamcı büyük sermaye kesiminden gelmesini gösterir ve buradan yola çıkarak şu sonuca varır: "2008 krizi sonrasında karşımıza çıkan, sermaye sınıfı ile devlet yönetiminin özdeşleştiği, yöneticilerin sınıf karakterinin daha görünür hatta siyasi süreçlerin doğrudan bir unsuru haline geldiği örnekleri açıklayabilmek için Poulantzas'ın görece özerkliği kapitalist devletin asli bir özelliği olarak değerlendiren anlayışının dışına çıkmak gerekiyor." Bu argümanda iki sorun vardır. Birincisi devletin olağan ve olağanüstü biçimlerinde görece özerkliğinin işleyişi arasındaki farkı göz ardı etmesidir. Olağan devlet biçimlerinde devlet farklı sermaye kesimlerinin uzun erimli ortak çıkarları doğrultusunda politika üretme işlevini gerçekleştirme ve bunu egemen sermaye kesiminin hegemonyası altında, ancak bütün sermaye kesimlerini gözetecek şekilde yapabilmek için var olan sermaye kesimlerinin tümünden görece özerk davranır. Olağanüstü devlet biçimlerinde ise devlet sermaye içinde yeni bir egemen kesim (Türkiye örneğinde İslamcı büyük sermaye) oluşmasını ve güçlenmesini sağlamak üzere var olan egemen sermaye kesiminden (Türkiye örneğinde TÜSİAD eksensiz büyük sermayeden) görece özerkliğini artırır. Burada ve daha önceki makalede (Oğuz, 2016) sözü edilen ikincisidir. Başka bir deyişle devletin bütün büyük sermaye kesimlerinden değil, TÜSİAD çevresinde örgütlü büyük sermayeden görece özerkliğinin arttığı ve bu özerkliği İslamcı büyük sermayenin oluşumu için kullandığı vurgulanmaktadır. 2018'den sonra devlet yöneticilerinin doğrudan İslamcı büyük sermaye kesiminden gelmesi tam da AKP iktidarının bu mekanizmayı başarılı olarak kullandığının göstergesidir. Bu noktada Lotz'un argümanı ile ilgili ikinci sorun devletin taraflılığı meselesi ile devletin özerkliği meselesini aynı düzlemde ele almasıdır. Devlet yöneticilerinin giderek daha fazla sermayedarlardan oluşması, devletin özerkliği değil taraflılığı ile ilgili mekanizmanın dönüşümüne işaret eder. Kapitalist devletin taraflılığının (sermaye yanlısı politikalar üretmesinin) iki temel mekanizması vardır. İlki, devlet yöneticilerinin kendilerinin sermayedar olması ya da sermayedarlarla yakın ilişki içinde olmasıdır. İkinci ise devletin kendi varlığını yeniden üretebilmek için yapısal olarak sermaye birikiminin sürekliliğine bağımlı olması ve bu nedenle sermaye yanlısı politikalar üretmesidir. Marksist devlet kuramlarında Miliband-Poulantzas tartışması olarak bilinen bu tartışmada Miliband bu iki mekanizmadan ilkinin, Poulantzas ise ikincisini vurgulamıştır (Carnoy, 2021). Ancak Chibber (2020)'in belirttiği gibi kapitalist toplumların tarihinde devletin taraflılığının ilk mekanizmasının ortadan kalktığı konjonktürler olsa da ikinci mekanizma varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Dolayısıyla ilk mekanizma olumsal, ikincisi ise yapısaldır. Türkiye'de son dönemde bürokratların bizzat sermayedar olması devletin taraflılığının bu iki mekanizmasının ikisinin de bir arada işlediği bir konjonktürden geçtiğimizi gösterir, devletin görece özerkliğinin ortadan kalktığı anlamına gelmez. Bu noktada "devletin şirketleşmesi" ya da "şirket-devlet" gibi kavramların tam da bu görece özerkliğinin ortadan kalktığına dair bir anlam içermeleri nedeniyle yanıltıcı olduğunu belirtmek gerekir. Lo-

tz'un devletin şirketleşmesiyle ilişkilendirdiği Recep Tayyip Erdoğan'ın "Devlet, anonim şirket gibi yönetilmelidir. Aksi takdirde bürokratin, teknokratın eline avucuna düşersen, ülkeyi de doğru yönetemezsin" sözlerindeki teknokrat karşıtlığı devletin şirketleşmesiyle değil ekonomi yönetiminin siyasallaşması ile ilgilidir. Zira burada "teknokratlar" ile kastedilen tam da 2011 öncesinde siyasi iktidardan bağımsız hareket eden ve dolayısıyla TÜSİAD'ın organik aydınları olarak işlev gören profesyonellerdir. Dolayısıyla bu sözler devletin şirketleşmesinin değil, eski iktidar blokunun temsilcisi olan bürokratların yerine yeni yükselen İslamcı sermayedarlar tarafından yönetilmesi hedefinin göstergesidir.

21. Bu yeni iktidar blokunun sermaye ayağının tümüyle "yerli ve milli" olmadığını da belirtmek gerekir, siyasi iktidar uluslararası sermaye kesimleriyle iş birliği yaparken Rusya, Katar, Venezuela ve Azerbaycan gibi ülkelerin sermaye gruplarını tercih etmiştir.

22. Burada bir parantez açarak bu süreçte siyasi iktidarın finansal kaynaklarındaki azalmanın sermayenin iki farklı kesimini birarada temsil etme yeteneğini kaybetmesine yol açtığını ileri süren tezlerle karşı, bu durumun AKP açısından bir yetenek kaybından çok 2002'de başlayan bir iktidar blokundan diğerine geçiş projesinin yeni bir uğrağı, yani siyasal bir tercih olduğunu vurgulamak gerekir.

23. Acele kamulaştırma, 1940'larda yabancı işgali olduğunda devlete özel mülkiyetteki topraklara hızla el koyma yetkisi sağlamak için kullanılan bir savaş prosedürüdür ve 2000'li yılların başına kadar çok nadiren kullanılmıştır. AKP, genellikle küçük ölçekli kırsal mülk sahiplerinin özel arazilerine el koymak ve bunları uzun süreler için enerji altyapı şirketlerine kiralamak için bu prosedürü yeniden keşfetmiştir. Acele kamulaştırma sayısı 1980'lerde 6, 1990'larda 4 iken, 2004-2014 arasında 1785'e çıkmıştır, bunlardan 1500'ü doğrudan enerji üretimiyle ilgilidir (Ercan ve Oğuz, 2020).

24. Bunlara ek olarak özelleştirmelerin ve vergi aflarının AKP yanlısı şirketleri ödüllendirme aracına dönüşmesi, Daniştay ve Sayıştay gibi yüksek mahkemelerin aldığı kararların görmezden gelinmesi gibi bir dizi mekanizmadan daha söz edilebilir. Bu mekanizmaların, ayrıntılı bir analizi için bkz. Esen ve Gümüşçü, 2018.

25. TMSF 2002'den itibaren el koyulan şirketlerin bir bölümünü uygun şartlar ve sınırlı ihale yöntemleri ile AKP yanlısı şirketlere devretmiştir. Bu konuda bkz. Esen ve Gümüşçü, 2018.

26. Aynı dönemde aileci ideolojinin nasıl İslamileştiği ve devlet aygıtı içinde Diyanet ile iş birliği halinde nasıl örgütlendiğine dair anlamlı bir çalışma için bkz. Öztan (2021)

27. Diyanet'in 'Fiyatları tayin eden Allah'tır' fetvasına tepki yağdı: 'Vergileri de Allah'a mı veriyoruz?'; <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/galeri-diyanetin-fiyatları-tayin-eden-Allah'tır-fetvasına-tepki-yagdi-vergileri-de-Allah'a-mi-veriyoruz-1962518>, 27 Temmuz 2022

28. İhbar mekanizmalarındaki artışı faşistleşme bağlamında ele alan genel bir değerlendirme için bkz. Berksoy (2021)

29. Diğer mekanizmaları ayrıntılı biçimde ele alan anlamlı bir çalışma için bkz. Özdoğan (2021)

30. Meseleyi Gramsci'nin bu kavramlarıyla ele alan anlamlı bir çalışma için bkz. Akça (2014)

31. 2017'de Polis Akademisi'nde yüksekokulu yemin töreninde "dini intikam yemini" edilmesi bunun bir örneğidir. Özel hareket polisinin yeni rejimdeki yeriyile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Berksoy (2017).

32. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu 23 Eylül 2019'da yaptığı açıklamada, bekçi sayısının yeniden artırılmasını şu gerekçe ile açıklamıştır: "Tehdidin çeşitlenmesi karşısında kolluğun çeşitlenmesi anlayışımızın bir yansımasıdır"; <https://m.bianet.org/bianet/print/213413-icisleri-bakani-soylu-emniyetten-33-bin-kisi-khk-ile-ihrac-edildi> (Erişim tarihi 31 Ocak 2023)

33. SADAT'ın bir yandan Osmanlı Ocakları'na bağlı sivil milisleri ve Esedullah timi gibi grupları eğittiği, diğer yandan da iktidarın sunduğu olanaklardan yararlanarak TSK'nin kontrol altına alınacağı yeni bir yapılanma için adım attığı iddia edilmiştir. Bu iddialara göre SADAT sadece paralel ordu faaliyetlerini sürdürmemiş, yargıda da kök salmıştır. SADAT'ın alt kurumlarından biri; Adaleti Savunular Derneği (ASDER), '28 Şubat mağdurları' için kurulmuş bir dernektir. Bu yüzden bünyesinde çok sayıda hukukçu barındırmakta ve savcılar ve mahkemeleri doğrudan etkilemeye yönelik duyurular yapmaktadır. Öte yandan ASDER üyesi eski askerlerin TSK ile ilgili kurumlarda uzman olarak görevlendirilmesi de TSK'yi kontrol etme çabası olarak yorumlanmıştır. İnsan kaçırma olaylarında, başka bir deyişle "beyaz torosların yerini siyah transporter'ların almasında da SADAT işareti edilmektedir. Şirketin kurucusu olan Adnan Tanrıverdi 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Erdoğan'ın başdanışmanı olmuş; Aralık 2019'da 3. Uluslararası İslam Birliği Kongresi'nde "Mehdi'nin gelişine hazırlanmamız gerekiyor" şeklindeki açıklamasının kamuoyunda uyandırdığı tepki üzerine 8 Ocak 2020'de hem başdanışmanlık hem de Güvenlik ve Dış Politika Kurul Üyeliği görevlerinden istifa etmiştir. SADAT yönetim kurulu üyesi olan Ersan Ergür'ün 27 Mayıs 2022'de attığı ve sonradan sildiği "Bu vatani Türkiye düşmanları ile iş birliği yapanlara sandıkta teslim etmeyiz" tweeti ise SADAT'ın seçim güvenliği açısından tehlike oluşturduğuna dair kaygıları artırmıştır.

34. Kürtlere yönelik linç girişimlerinde ve CHP ile HDP binalarına yapılan saldırılarda rol oynayan bu oluşum, darbe girişimi sonrasında daha da aktifleşmiş, Erdoğan için silahlı saldırı girişimi yapmış, Osmanlı kültürünü yaymak için Milli Eğitim Bakanlığı'nın izniyle ülke genelinde liselerde seminerler vermeye başlamıştır. 19 Ekim 2021'de Osmanlı Ocakları Genel Başkanı Kadir Canpolat, Erdoğan'a bağlılıklarını "Bizler için kefen giymiş bir lider var. Biz de kefenli liderin kefenli askerleriyiz" diyerek ifade etmiş, Eskişehir İl Başkanı Esat Demirtaş ise 200 bin kişilik "sosyal medya ordusu" ile 2023 seçimlerine hazırlandıklarını söylemiştir. Bkz. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/osmanli-ocaklari-genel-baskani-kefenli-liderin-kefenli-askerleriyiz-1877398> (Erişim tarihi 31 Ocak 2023)

35. Bu oluşum askeri kıyafetleri ile tepki çektikten sonra 2018'de kapatılarak yerine amacını "cumhurbaşkanı ve devlet yöneticilerine karşı hukuksuz algıların karşısında durmak" olarak açıklayan "Milli Seferberlik Hareketi Platformu" kurulmuştur.

36. Erdoğan'ın dünürünün liderliğinde kurulan bu oluşum yeni bir darbe tehdidinde karşı her ilçede whatsapp grupları üzerinden örgütlenmiş ve telsiz sistemleri kurmuştur.

Kaynaklar

- Adar, S.** (2022) "Dış Politikada Aktivizmden Sıkışmışlığa: Cüretkâr Kuvvet Kullanımı, Zayıflayan Diplomatik Kapasite, Artan Bölgesel Yalnzlık", Berk Esen-Başar Baysal (Der.) Eleştirel Güvenlik ve Türkiye, İstanbul: İletişim Yayınları, 431-458.
- Ahmad, A.** (2016) *India: Liberal Democracy and the Extreme Right*, Socialist Register, 170-192
- Agamben, G.** (2005) *İstisna Hali* (çev.: K. Atakay), İstanbul: Otonom (Orijinal basım: 2003)
- Akça, İ.** (2014) *AKP, Hegemonya Projesi ve Kriz Dinamikleri*, Başlangıç Dergisi, 1: 11-30.
- Akça İ., vd.** (2017) *Olağanlaşan OHAL: KHK'ların Yasal Mevzuat Üzerindeki Etkileri*, Cologne: Heinrich Boll Stiftung
- Akça, İ. ve B.A.Özden** (2021) *Türkiye Savunma Sanayisinin Ekonomi-Politik Haritası, Yurttaşlık Derneği Raporu*, Erişim tarihi 31 Ocak 2023, <https://hyd.org.tr/tr/calismalar/demokratikleme-ve-ozgurlukler/1151-turkiye-savunma-sanayisinin-ekonomi-politik-haritasi>, Aralık 2021
- Akçay, Ü.** (2019) *Türkiye'de Neoliberal Popülizm, Otoriterleşme ve Kriz, Toplum ve Bilim*, 147: 46-70
- Akçay, Ü.** (2021) *Sermayenin İç Savaşı ve Ötesi: Muharebenin düğümü: Para politikası*, Erişim tarihi 31 Ocak 2023, <https://birartibir.org/muharebenin-dugumu-para-politikasi/>, 3 Kasım 2021
- Akman, S.T. ve Z.H.Sevinç** (2021) "Liberalizmden otoriteryanizm hukuk düzeninin yapısal niteliklerinin dönüşümü ve Türkiye örneği", *Toplum ve Bilim*, 158: 169-222
- Altınörs, G. and Ü. Akçay** (2022) *Authoritarian neoliberalism, crisis, and consolidation: the political economy of regime change in Turkey*, *Globalizations*, 19(7),1029-1053
- Althusser, L.** (2015) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (çev.: A. Tümertekin), İstanbul: İthaki (Orijinal basım: 1970).
- Aydın, U.** (2018) *Lanetli Süreklilik: Neoliberal Militarizmden Otoriter Muhafazakârlığa*, İ.Akça vd. (Der.) *Yeni Türkiye'ye Varan Yol*, İstanbul, İletişim Yayınları, s.165-198
- Aykut, E. ve K. Yıldırım** (2016) "Türkiye ve Körfez 'Sermayesinin Sınıfsal ve Siyasal Etkileri", Ö.Göztepe (Der.) *Srtejik Barbarlık: Orta Doğuda Türkiye, Türkiye'de Orta Doğu*, Ankara: Nota Bene, 143-160.
- Bedirhanoglu, P.** (2019) "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Türkiye'de Ekonomi Yönetiminin Dönüşümü", Elif Karacimen vd. (Der.), *Nuray Ergüneş İçin Yazılar*, İstanbul: SAV Yayınları, 211-233.
- Bekmen, A.** (2022) *Bir eleştiri: Ana akım siyaset bilimi içinde rekabetçi otoriterlik*, Mavi Defter, Erişim Tarihi 31 Ocak 2023, <https://mavidefter.net/bir-elestiri-ana-akim-siyaset-bilimi-icinde-rekabetci-otoriterlik>
- Berksoy, B.** (2013) *Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları*, İstanbul: TESEV.
- Berksoy B.** (2017) *2010'larda Türkiye'de "güvenlik devleti" "olağanüstü devlet" biçimine evrilirken* *Birikim*, 335: 11-27
- Berksoy, B.** (2021) *İhbar Mekanizmaları, Neoliberal Yönetim Rasyonelitesi ve Faşistleşme Potansiyelinin Açığa Çıkışı: 2010'larda Türkiye Vakası*, *Toplum ve Bilim*, 155: 212-239
- Bora, T.** (2000) "Faşizmin Halleri", *Birikim*, 133: 21-34
- Boukalas, C.** (2016) *Olağanüstülük Yok: Otoriter Devletçilik*. Agamben, Poulantzas ve İç Güvenlik", (çev.: A.Aygen), *Praksis*, 40: 41-66 (Orijinal basım: 2014)
- Bruff, I.** (2014) *The rise of authoritarian neoliberalism, Rethinking Marxism*, 26(1):113-129
- Carnoy, M.** (2021) *Devlet ve Siyaset Teorisi*, (çev.: S. Coşar vd.), Ankara: Dipnot Yayınevi (Orijinal basım 1984)
- Chibber, V.** (2020) *Capitalism and the State*, Erişim tarihi 31 Ocak, <https://images.jacobinmag.com/wp-content/uploads/2020/05/12155454/CAPB028232873.pdf>
- Dinçer, H.** (2020) *Kalıcı Olağanüstü Halin Yeni Cezasızlık Rejimi: Adaletin Yasa Elyle İlgası*, *Ayrıntı Dergi*, Erişim Tarihi 31 Ocak 2023, <https://ayrintidergi.com.tr/kalici-olaganustu-halin-yeni-cezasizlik-rejimi-adaletin-yasa-elyle-ilgasi/>
- Durkal, H.** (2020) *Bizim "Kahverengi Gömleklerimiz" Bekçiler mi?*, *El Yazmaları*, Erişim tarihi 31 Ocak, <https://elyazmalari.com/2020/02/07/bizim-kahverengi-gomleklerimiz-bekciler-mi/>, 7 Şubat 2020

- Eley, G.** (2016) *Fascism then and now*, *Socialist Register* 2016, 91-117.
- Ercan, F. ve Ş. Oğuz** (2006) *Sınıfsal Bir İlişki ve Süreç Olarak Ölçek: Kamu İhale Yasası*, *Praksis Dergisi*, 15: 159-182
- Ercan, F. ve Ş. Oğuz** (2020) *Understanding the Recent Rise of Authoritarianism in Turkey in terms of the Structural Contradictions of the Process of Capital Accumulation*, in Pinar Bedirhanoglu vd. (Eds.) *Turkey's New State in the Making: Transformations in Legality, Economy and Coercion*, Zed: London, 97-117
- Erkiş, F. ve B. Batuman** (2020) *Yeni bekküyü bugünün kentinde ve kamusal mekân siyaseti çerçevesinde düşünmek*, *Birikim*, 372: 63-71
- Esen, B.** (2020) *Türkiye'deki rekabetçi otoriter rejim*, *Birikim*, 374-375: 158-175.
- Esen, B.** (2022) *Rekabetçi otoriterlik tartışması üzerine*, Erişim Tarihi 31 Ocak 2023, <https://t24.com.tr/yazarlar/berk-esen/rekabetci-otoriterlik-tartismasi-uzerine>, 21 Haziran 2022
- Esen, B. ve Ş. Gümüüşcü** (2016) *Rising competitive authoritarianism in Turkey*, *Third World Quarterly*, 37 (9): 1581-1605.
- Esen B. ve Ş. Gümüüşcü** (2018) *Building a Competitive Authoritarian Regime: State-Business Relations in the AKP's Turkey*, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20:4, 349-372
- Finchelstein, F.** (2021) *Faşizmden Popülizme* (çev.: Ali Karatay), İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal basım: 2017).
- Fraenkel, E.** (2021) *İkili Devlet: Diktatörlük Teorisine Bir Katkı*, (çev.: Tanıl Bora) İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal basım: 1941)
- Griffin, R.** (2014) *Faşizmin Doğası*, (çev.: A. Salman), İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal basım: 1991).
- Güldere, İ.** (2023) *Bolşonaro'ya bakıp Erdoğan'ı görmek*, Erişim tarihi 31 Ocak 2023, *Umut Gazetesi*, <https://umutgazetesi42.org/arsivler/90869>, 12 Ocak 2023
- Güzelsarı, S.** (2020) *Türkiye'de Neoliberal Otoriterleşme: Yürütmenin Tekleşen Bir İktidar Merkezi Haline Gelmesinin Tarihsel Evrimi*, E. Ayyıldız vd. (Der.) *MARX 202: Bugünü Karl Marx ile Düşünmek*, İstanbul: Belge Yayınları, 187-260
- İşık, A.** (2021a) *1891'den 2015+'ya Paramilitarizm ve Paramilitarleşme: Derinden yüzeye, inkardan alenliğe*, *Söyleşi: Bekir Avcı*, Erişim Tarihi 31 Ocak 2023, <https://birartibir.org/derinden-yuzeye-inkardan-alenilige/>, 7 Şubat 2021
- İşık, A.** (2021b) *Pro-state paramilitary violence in Turkey since the 1990s*, *Southeast European and Black Sea Studies*, 21:2, 231-249
- İşık, A.** (2022) *Vekâlet Savaşları ve Ortadoğuda Çatışmaların Dönüşümü*, *Demokratik Modernite*, 39: 92-95
- İnanıcı, H.** (2014) *17 Aralık Yargı Depremi: Gündelik Hayatın Hukuk Estetiği*, *Birikim*, 298: 50-60.
- Jessop, B.** (2011) *'Poulantzas's State, Power, Socialism as a modern classic'*, in L. *Bretthauer et al., eds, Reading Poulantzas*, London: Merlin, 42-55.
- Karahanoğulları, Y. ve D. Türk** (2018) *Otoriter Devletçilik, Neoliberalizm, Türkiye*, *Mülkiye Dergisi*, 42(3) 403-448.
- Kendir, H.** (2019) *Neoliberal otoriter devletin "terörist" memuru: OHAL sürecinde yaşanan işten çıkarmalarla birlikte güvencesizleştirme ve suçlaştırma*, *Elif Karacimen vd. (Der.)*, *Nuray Ergüneş İçin Yazılar*, İstanbul: SAV Yayınları, 351-384.
- Kaynar, A.K.** (2018) *Jean-Claude Payède Hukuk ve Olağanüstü Hal Rejimi, Multidisipliner Çalışmalar-3*, Ankara: Gece Kitablığı.
- Kutlay, M. ve Z. Öniş** (2020) *Otoriter Kapitalizmin Yükselişi: Değişen Küresel Dengeler ve Demokrasinin Geleceği Üzerine*, *İktisat ve Toplum*, 120: 42-53.
- Kutum, M.** (2020) *AKP's Move from Depoliticization to Repoliticization in Economic Management*, in Pinar Bedirhanoglu vd. (Eds.) *Turkey's New State in the Making: Transformations in Legality, Economy and Coercion*, Zed: London, 134-150
- Laclau, E.** (2015) *Marksist Teoride İdeoloji ve Politika* (çev.: Faruk Gültekin), Ankara: Doruk Yayınları (Orijinal basım: 1977)
- Laclau, E.** (2007) *Popülist Akıl Üzerine* (çev.: Nur Betül Çelik),

Ankara: Epos Yayınları (Orijinal basım 2002)

Levitsky, S. ve L.A. Way (2010) *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lıcalı, M. (2016) *Diyanet MİT gibi*, Erişim tarihi 31 Ocak 2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diyanet-mit-gibi-641909>, 8 Aralık 2016

Lotz, N.L.B. (2019) *Sermayedarlar Devleti Yönetirse Ne Olur? 2008 Sonrası Sermayedar-Siyasetçiler ve Devlet-Sınıf İlişkileri Konusunda Bir Değerlendirme, Alternatif Politika, Aralık 2019, 1-28.*

Mouffe, C. (2019) *Sol Popülizm* (çev.: Aybars Yanık) Ankara: İletişim Yayınları

Mudde, C. ve C. R. Kaltwasser (2018) *Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda, Comparative Political Studies, 51(13): 1667-1693*

Neocleous, M. (2008) *Güvenliğin Eleştirisi*, (çev.: T. Ok), Ankara: Nota Bene

Oğuz, Ş. (2012) *Türkiye'de Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Neoliberal Otoriter Devletin İnşası, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 45-46: 2-15*

Oğuz, Ş. (2016) *Yeni Türkiye'nin Siyasal Rejimi*, T. Tören ve M. Kutun (Der.), "Yeni" Türkiye? Kapitalizm, Devlet, Sınıflar, İstanbul: SAV, 81-126

Özden, B. vd. (2017) *Antinomies of Authoritarian Neoliberalism in Turkey: The Justice and Development Party Era*, C.B. Tansel (ed.), *States of Discipline. Authoritarian Neoliberalism and The Contested Reproduction of Capitalist Order*, Rowman & Littlefield Pub., London & New York

Özdoğan, N. (2021) *Otoriterleşmede yasal ve yargısal süreçlerin fotoğrafı, Toplum ve Bilim, 158: 147- 69*

Özgür, B. (2021) "Koç'tan Sancaka Türkiye'nin 'Savaş Makinası'", Erişim tarihi 31 Ocak 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/koctan-sancaka-turkiyenin-savas-makinasi-makale-1514116>, 23 Şubat 2021

Öztaş, E. (2021) *Ailelere musallat olan otoriter siyaset ve AKP aileciliğinin çıkmazları, Birikim Dergisi, 387-388: 21-31*

Öztürk, Ö. (2014) *Türkiye'de İslamcı Büyük Burjuvazi*, N. Balkan vd. (Der.), *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, İstanbul: Yordam Kitap, 181-214.

Palheta, U. (2021) *Fascism, Fascisation, Antifascism*, *Historical Materialism*, Erişim Tarihi 31 Ocak 2023, <https://www.historicalmaterialism.org/blog/fascism-fascisation-antifascism>, 7th January 2021

Paye, J-C. (2009) *Hukuk Devletinin Sonu: Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele*, (çev: G.D.Lüküslü), İmge Yayınları, Ankara 2009 (Orijinal basım: 2004)

Pehlivan, N. (2022) *TSK'den atılan askerler: AKP döneminde militarist hiyerarşi yeniden düzenlendi*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/tskden-atilan-askerler-akp-doneminde-militarist-hiyerar-si-yeniden-duzenlendi-haber-1587309>

Poulantzas, N. (1992) *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, çev. L. F. Topaçoğlu, İstanbul: Belge (Orijinal basım: 1968).

Poulantzas, N. (2000) *State, Power, Socialism*, Verso: London (Orijinal basım: 1978).

Poulantzas, N. (2012) *Faşizm ve Diktatörlük*, (çev. A. İnse), İstanbul: İletişim (Orijinal basım: 1970).

Politikol (2022) "CHP Lideri Kılıçdaroğlu: "Ben; fakirin, fukarının, garibanın, dulun yanındayım", Erişim tarihi 31 Ocak, <https://www.politikol.com/chp-lideri-kilicdaroglu-kente-rant-go-zuyle-bakanlar-istanbuldan-elini-ayagini-ceksin/>, 16 Eylül 2022

Robinson, W.I. (2019/2) *Küresel Kapitalist Kriz ve 21. Yüzyıl Faşizmi: Trump'ın Ötesinde*, (çev.: G.Demir) *Praxis*, 50: 13-36 (Orijinal basım:2019)

Sabuktay, A. (2012) *Derin devletin izini sürmek, Perspectives, 1: 4-7*

Sandbeck, S. ve E. Schneider (2014) *From the Sovereign Debt Crisis to Authoritarian Statism: Contradictions of the European State Project*, *New Political Economy*, 19 (6):847-871

Saraçoğlu, C. (2017) *Sağ Popülizm ve Faşizm Üzerine Yöntemsel*

Bir Tartışma: Küresel Örüntüler ve Ulusal Özgüllükleri Birlikte Anlamak, Praxis, 44-45: 1081-1104

Savran, S. (2014) *İslamcılık, AKP, Burjuvazinin İç Savaşı*, N. Balkan vd. (Der.), *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, İstanbul: Yordam Kitap, 53-142

Schmitt, C. (1996) *Siyasi İlahiyat*, (çev. A. E. Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi (Orijinal basım: 1922).

Schmitt, C. (2014) *Dictatorship*, Cambridge: Polity Press (Orijinal basım: 1921).

Seran, M. (2022) *MİT'in Dönüşümü: İstihbarat Diplomasisi, Operasyonel Açılım, Proaktif Strateji, Kriter Dergisi, Ocak 2022, 6: 64*

Sönmez, M. (2010), *Teğet'in Yıkımı*, İstanbul: Yordam Yayınevi

Tansel, C. (2017) *States of Discipline: Authoritarian Neoliberalism and the Contested Reproduction of Capitalist Order*, London: Rowman & Littlefield International

Taştan, İ. ve A. Ördök (2019) *OHAL Döneminde Türkiye'de Akademik Özgürlükler Araştırması Raporu*, Erişim tarihi 31 Ocak 2023, <https://www.insanhaklariokulu.org/arastirma/turkiyede-akademik-ozguruluk/>

Traverso, E. (2021) *Universal Fascism? A Response to Ugo Palheta*, *Historical Materialism*, Erişim Tarihi 31 Ocak 2023, <https://www.historicalmaterialism.org/blog/universal-fascism-response-to-ugo-palheta>, 31st Mar, 2021

Wood, E.M. (1981) *The Separation of the Economic and the Political in Capitalism*, *New Left Review*, 127: 66-95

Yanık, A. (2021) *Berk Esen'le Neoliberalizm Tartışmaları Üzerine Söyleşi (I)*, Erişim tarihi 31 Ocak 2023, <https://birikimdergisi.com/guncel/10420/neoliberal-kelimesi-tedavulden-kalksa-bir-gecede-cahil-kalacak-akademisyenler-var>, 6 Ocak 2021

Yanık, A. (2021) *Berk Esen'le Neoliberalizm Tartışmaları Üzerine Söyleşi (II)*, Erişim tarihi 31 Ocak 2023, <https://birikimdergisi.com/guncel/10423/sermaye-kesimlerinin-dalga-gecilecek-derecede-zayıfladıklarını-gorduk>, 7 Ocak 2021

Yeşil, B. (2018) *Authoritarian Turn or Continuity? Governance of Media through Capture and Discipline in the AKP Era*, *South European Society and Politics*, 23(2):239-257

Yıldırım, İ. (2018) *Alaturka Faşizm*, Erişim tarihi 31 Ocak, <https://siyasihaber9.org/alaturka-fasizm/>, 15 Aralık 2018

Yıldızoğlu, E. (2020) *Yeni Faşizm*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları